

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КРАЇНОЗНАВСТВА ТА ТУРИЗМУ

ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ КОНОТОПСЬКОЇ
ОТГ В ТУРИЗМІ

за спеціальністю: 242 Туризм
галузі знань: 24 Сфера обслуговування
за освітньо-професійною програмою: Туризм
на здобуття освітнього ступеню: Бакалавра

Кваліфікаційна робота бакалавра
студентки заочного відділення
V курсу
Медведевої Наталії Олександрівни

Науковий керівник:
к.геогр.н., доц. Шпарага Т. І.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ В ТУРИЗМІ	5
1.1. Поняття про історико-культурні туристичні ресурси та їх використання в туризмі	5
1.2. Поняття туру, його складові та процес розробки	15
1.3. Методика дослідження використання історико-культурних ресурсів у туризмі	21
Висновки до Розділу 1	23
РОЗДІЛ II. ХАРАКТЕРИСТИКА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ КОНОТОПСЬКОЇ ОТГ	25
2.1. Археологічні та техногенні пам'ятки	25
2.2. Архітектурні пам'ятки	29
2.3. Пам'ятки історії та культури	35
Висновки до Розділу 2	40
РОЗДІЛ III. ЗАЛУЧЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ КОНОТОПСЬКОЇ ОТГ ДО ТУРИЗМУ	42
3.1. Сучасний стан, проблеми та перспективи залучення історико-культурних ресурсів до туризму	42
3.2. SWOT-аналіз використання історико-культурних ресурсів у туризмі	49
3.3. Розробка туру «Шлях конотопської слави» та маркетингова стратегія його просування	53
Висновки до Розділу 3	59
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ	70

ВСТУП

Вивчення використання історико-культурних ресурсів Конотопської ОТГ у туризмі має важливе значення у розвитку локального туризму в Україні, особливо, у повоєнний час, коли одним із завдань стане відродження туристичної діяльності на теренах нашої держави. Спільна робота над туризмом у кожному куточку нашої країни, безперечно, удосконалить та покращить національну туристичну справу, яка, в подальшому, стане конкурентоспроможною на європейському рівні.

Теоретичні аспекти використання історико-культурних ресурсів в туризмі описані у працях українських вчених Н. Антонюк, О. Бейдика, Н. Ганич, Х. Дорофєєвої, В. Завади, Ю. Занька, В. Кифяка, В. Кіптенко, П. Ковалю, О. Король, В. Кравціва, С. Кузика, О. Любщевої, М. Мальської, В. Мацоли, А. Парфінєнка, І. Смаля та ін. Проблематика розвитку туризму на рівні об'єднаних територіальних громад досліджена недостатньо, що і зумовило вибір теми дипломного дослідження.

Об'єктом дослідження є історико-культурні туристичні ресурси Конотопської об'єднаної територіальної громади, а *предметом* – особливості використання історико-культурних ресурсів у локальному туризмі на прикладі Конотопської об'єднаної територіальної громади.

Метою дослідження є аналіз використання у туризмі наявних на території Конотопської ОТГ історико-культурних ресурсів, їх характеристика та пошук доцільного застосування у туристичній сфері.

Відповідно до мети визначено такі її *завдання*:

- з'ясувати сутність поняття «туристичні ресурси» та їх роль у розвитку туризму;
- розкрити поняття «культурно-історичні ресурси» та визначити класифікацію;
- вивчити поняття туру, його складових та процесу розробки;
- дослідити використання у туризмі техногенних, археологічних, архітектурних, пам'яток історії та культури Конотопської ОТГ;

- визначити сучасний стан залучення історико-культурних ресурсів громади до розвитку туризму;
- виявити проблеми та окреслити перспективи залучення цих ресурсів в туристичну сферу Конотопської ОТГ;
- розробити власний туристичний продукт із залученням визначних історико-культурних пам'яток ОТГ;
- запропонувати маркетингову стратегію просування цього продукту.

Для вирішення поставлених завдань були використані наступні методи дослідження: аналізу і синтезу, літературний, групування, туроперейтингу та ін.

Робота складається із вступу, трьох розділів з підрозділами, висновків, списку використаних джерел та додатків. Вона викладена на 73 сторінках машинописного тексту.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ В ТУРИЗМІ

1.1 Поняття про історико-культурні туристичні ресурси та їх використання в туризмі

Ресурси є важливим чинником розвитку туризму, оскільки вони визначають потенціал, можливості та обмеження туристичної діяльності в регіоні. Кожен вид ресурсів має свою специфіку, цінність та вплив на туризм. З позицій функціонального підходу сутність поняття «туристичні ресурси» розглянуто у працях О. Лященко, С. Кузика, О. Любіцевої, І. Смаля, Н. Антонюк, Н. Ганич, М. Мальської, Н. Фоменко, О. Бейдика [59].

Зміст, особливості, тенденції застосування культурно-історичної спадщини в розвитку туристичної галузі відображені в дослідженнях В. В. Андерсена, Я. Брауна, Д. Пірса, Р. Прентіса, Г. Річардса, М. К. Сміт [45, с. 233].

О. М. Лященко визначає туристичні ресурси як: «сукупність природно-кліматичних, оздоровчих, історико-культурних, пізнавальних та соціально-побутових ресурсів відповідної території, що сприяють задоволенню фізіологічних та соціальних потреб людини, відновленню її працездатності і які при сучасній та перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях, використовуються для прямого й опосередкованого споживання та виробництва туристичного продукту» [58].

Поняття С. Кузик трактує як: «об'єкти та явища природного й антропогенного походження, які використовують або можуть бути використані для туристичної діяльності».

О. Любіцева зазначає, що це: «об'єкти природи, історії, культури, поточні події, явища, які можуть бути використані у процесі створення та реалізації туристичного продукту, будучи мотиваційною підставою для його вибору, наприклад за видом, сезоном та іншими ознаками».

І. Школа трактує поняття як: «сукупність природних та штучно створених людиною об'єктів, придатних для виробництва туристичного продукту».

І. Смаль розглядає як: «сукупність природних і соціально-культурних комплексів та їх елементів, що сприяють задоволенню фізіологічних та соціальних потреб людини, відновленню її працездатності і які при сучасній та перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях, використовуються для прямого й опосередкованого споживання та виробництва туристичного продукту».

М. Мальська, Н. Антонюк і Н. Ганич визначають як: «специфічні властивості природного середовища, а також їх поєднання, прояви людської діяльності, природні, історичні, соціально-культурні об'єкти, які є предметами зацікавлення туристів, стимулюють їх до подорожі, здатні задовольнити їхні потреби у відновленні та розвитку фізичних, емоційних та інтелектуальних сил».

Інший науковець Н. Фоменко вважає, що це: «сукупність унікальних явищ природи та історико-культурних і сучасних об'єктів» [59].

Під рекреаційно-туристськими ресурсами О. Бейдик пропонує розуміти: «об'єкти та явища природного, природно-антропогенного, спеціального походження, що використовуються для туризму, лікування, оздоровлення та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів, їх спеціалізацію та економічну ефективність» [2, с. 35].

Класифікація та оцінка туристичних ресурсів України, режим їх охорони, порядок використання з обліком гранично припустимих навантажень на об'єкти культурної спадщини та довкілля, порядок збереження цілісності туристичних ресурсів України, заходи для їх відновлення визначаються відповідно до Закону України «Про туризм» [49].

Відповідно до нього: «унікальні туристичні ресурси можуть знаходитися на особливому режимі охорони, що обмежує доступ до них. Обмеження доступу до туристичних ресурсів визначається їх реальною пропускнуною спроможністю, рівнем припустимого антропогенного навантаження, сезонними та іншими умовами.

Під час містобудівного планування, проектування, розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів містобудування на територіях рекреаційних зон відповідні органи виконавчої влади, власники об'єктів містобудування повинні передбачати максимальну інтеграцію споруджуваних об'єктів до місцевого соціально-економічного, природного та історико-культурного середовища».

Отже, слід підсумувати, що туристичні ресурси становлять елемент туристичного та відпочинкового потенціалу регіону, що є частиною туристичного продукту та призначені для комерційного використання в туризмі. Вони часто слугують стимулом для вибору конкретного туристичного продукту [12].

Історико-культурні туристичні ресурси представляють собою набір історичних та культурних пам'яток, створених протягом історії суспільства на даній території, які мають освітню вартість та можуть використовуватися в туристичних цілях. Ці об'єкти приваблюють відвідувачів цілий рік, що сприяє розвитку туризму.

Об'єктами даного виду туристичних ресурсів якраз виступають всі відомі пам'ятки, котрі складають результат праці людини на всіх етапах розвитку і наразі становлять певну культурну та історичну цінність для окремого народу і навіть цілого світу [45, с. 233].

Більшість авторів розглядає об'єкти культурно-історичної спадщини як елементи формування якісного туристичного продукту та акцентує увагу на впливі розвитку туризму на збереження таких об'єктів, залишаючи питання їх безпосереднього впливу на формування туристичної привабливості відкритим [6].

Історико-культурні туристичні ресурси відображають багатство матеріальної та духовної спадщини, що виникла в результаті історичного розвитку конкретної території. Ці пам'ятки культури стають центром туристичної уваги.

Українським науковцем С. Кузиком запропонований поділ історико-культурних ресурсів за декількома характеристиками [60, с. 114]:

- за походженням: матеріальні та духовні;
- за мобільністю: рухомі та нерухомі.

Так, матеріальні історико-культурні ресурси – це ті, що мають фізичну форму і можуть бути сприйняті за допомогою зору, слуху, дотику, запаху або смаку. Вони включають в себе засоби виробництва та інші матеріальні цінності суспільства на кожному етапі його історичного розвитку, а саме, архітектурні споруди, музеї, пам'ятники, художні твори, народні промисли, костюми, кулінарія тощо.

Духовні ресурси, в свою чергу, не мають фізичної форми, але відображають духовну сутність народу, його історію, традиції, звичаї, релігію, мову, музику, літературу, фольклор тощо. Сюди включають досягнення суспільства в освіті, науці, мистецтві, літературі, а також в організації державного та суспільного життя, праці та побуту.

Не всі реліквії минулого входять до категорії історико-культурних рекреаційних ресурсів: до них зазвичай включають лише ті культурно-історичні об'єкти, які були науково досліджені та оцінені як такі, що мають суспільне значення та можуть бути використані при наявних технічних та матеріальних можливостях для задоволення рекреаційних потреб великої кількості людей протягом певного часу.

Історико-культурні ресурси можна класифікувати за мобільністю на дві групи: нерухомі та рухомі. Першу групу складають пам'ятки історії, містобудування та архітектури, археології та монументального мистецтва та інші споруди, включаючи пам'ятники мистецтва, які є невід'ємною частиною архітектури. З точки зору пізнавально-культурної рекреації об'єкти цієї групи є самостійними одиночними або груповими формуваннями. Отже, нерухомі ресурси зв'язані з певною територією і не можуть бути переміщені без втрати їх якості та цінності.

Рухомі ресурси навпаки можуть бути переміщені з одного місця в інше без зміни їх якості та цінності. До другої групи входять пам'ятники мистецтва, археологічні знахідки, мінералогічні, ботанічні та зоологічні колекції, документальні пам'ятки та інші предмети та документи, які можна легко переміщувати, до прикладу, книги, картини, скульптури, музичні інструменти, рукописи, монети, марки, меблі, посуд, одяг тощо. Споживання рекреаційних

ресурсів цієї групи пов'язане з відвідуванням музеїв, бібліотек та архівів, де вони зазвичай зосереджуються.

Окрім раніше обговорених типів історико-культурних ресурсів, деякі дослідники, зокрема І. Смаль, виокремлюють також категорії пізнавальних, подієвих, етнографічних, біографічно-соціальних ресурсів [61, с. 17].

Пізнавальні ресурси характеризуються наявністю соціальних та природних об'єктів, явищ, подій, що тісно пов'язані з територією та історією. Вони включають місця, асоційовані з життям, діяльністю або перебуванням всесвітньо відомих письменників, художників, політичних діячів.

Подієві ресурси є важливими для приваблення туристів, адже вони стимулюють бажання відвідати місце, де відбувається захоплююча подія чи явище. Спеціалізований сегмент туризму, пов'язаний з подіями, виник через збільшення числа культурних заходів, які пропонують відпочинок, освіту та розваги, і це сприяло виділенню подієвих ресурсів як окремої категорії.

Подієві ресурси охоплюють найважливіші прояви сучасного суспільного життя з його тенденціями до глобалізації, екології, активного і здорового способу життя, переконань і уявлень про стиль і стереотип поведінки людини у соціумі, включаючи його пропаганду та механізми реалізації.

Різні види туристичних ресурсів можна ефективно розподілити згідно з темою заходу, таких як національні та релігійні свята, кулінарні фестивалі, музичні та театральні події, спортивні змагання, модні покази, карнавали, технічні виставки та економічні конференції.

Подієві ресурси можна класифікувати за масштабом впливу: від глобальних подій, які приваблюють увагу з усього світу, до регіональних, що залучають відвідувачів з певних частин світу, і місцевих, які приваблюють туристів з конкретної країни або регіону. Події як туристичні ресурси відіграють значну роль у стимулюванні розвитку туристичної індустрії, оскільки вони сприяють використанню потенціалу різних секторів для залучення більшої кількості відвідувачів.

Етнографічні ресурси представляють собою основну частину історико-культурної спадщини, включаючи різноманітні елементи, які разом створюють унікальну ідентичність та національний характер. Вони охоплюють такі аспекти, як місцеві традиції, церемонії, святкові заходи, ремесла, кулінарію, архітектуру, одяг та танцювальні форми.

Біографічно-соціальні ресурси являють собою специфічну складову історико-культурних ресурсів, яка об'єднує об'єкти та місцевості пов'язані з певним життєвим циклом тієї чи іншої видатної особи.

Найбільш деталізовану й докладну класифікацію рекреаційних ресурсів розробив О. Бейдик [2, с. 53]. Науковець пропонує наступний поділ суспільно-історичних рекреаційно-туристичних ресурсів:

- архітектурно-історичні пам'ятки: громадської, промислової архітектури, культової (сакральної) архітектури, військової архітектури, архітектурні монументи та скульптурні пам'ятки, пам'ятки садово-паркового мистецтва;
- біосоціальні пам'ятки: народження, загибель, смерть, перебування, діяльність, поховання (перепоховання);
- пам'ятки подій: політичних, культурних, екологічних (стихійних), економічних, конфесійних.

Класифікація туристичних ресурсів О. Любіцевої за предметно-сутнісним підходом включає поділ на природні, історико-культурні та інфраструктурні [29, с. 77]. Детальна схема класифікації представлена у Додатку А.

Історико-культурні туристичні ресурси включають історичні, археологічні, архітектурні, етнографічні об'єкти та заклади культури, що представляють історичне та культурне минуле країни і є засобами задоволення духовних потреб та психо-фізіологічного відновлення людини.

Основними характеристиками таких ресурсів є цінність, привабливість та пізнавальний потенціал. До них належать: музеї, пам'ятники і пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями, життям і діяльністю видатних представників науки, техніки, культури, а також унікальні архітектурні та етнографічні об'єкти тощо.

В розрізі культурно-історичних ресурсів, нас цікавить поділ на такі підвиди як пам'ятки археології, пам'ятки історії, архітектурні пам'ятки та пам'ятки містобудування, мистецькі пам'ятки та етнографічні пам'ятки.

Серед культурно-історичних об'єктів особливе місце займають історичні та культурні пам'ятники, які мають велику привабливість і використовуються як основний інструмент для задоволення потреб у культурному збагаченні та освіті [60, с. 115].

Пам'ятки історії включають меморіали, що відзначають важливі події, національні боротьби, війни, воєнні традиції, а також пам'ятники видатним особистостям, які відіграли ключову роль у цих подіях [26, с. 151].

Науковий поділ пам'яток відображає встановлений порядок та форми державного обліку таких ресурсів, враховує потреби практики та відповідає специфіці кожного виду [60, с. 113].

В залежності від їх основних характеристик, пам'ятки історії та культури поділяються на п'ять основних типів: історичні, археологічні, містобудівні та архітектурні, художні, документальні пам'ятки.

Історичні пам'ятки охоплюють архітектуру, монументи, місця з особливим значенням та артефакти, які мають зв'язок із визначальними моментами в історії нації, еволюцією суспільства та держави, революційними та визвольними рухами, війнами, а також із прогресом у науці та техніці, культурі та повсякденному житті людей. Вони також пов'язані з діяльністю видатних політичних та державних лідерів, національних героїв, та особистостей у галузях науки, літератури та мистецтва.

Це можуть бути будівлі, споруди та їх комплекси, окремі кладовища та цвинтарі, місця групових поховань військовослужбовців, що загинули внаслідок воєнних дій, переміщень або політичних репресій на території України, місця бойових дій, місця аварій воєнних кораблів, морських і річкових суден, у тому числі військової техніки, зброї, боєприпасів та інших реліквій [36].

Археологічні пам'ятки включають городища, кургани стародавніх поселень, фортеці, виробництва, канали, стародавні місця поховань, наскальні малюнки,

кам'яні скульптури, стародавні предмети, ділянки стародавніх населених пунктів [26, с. 203].

Наукове визначення поняття пам'ятки археології описує матеріальні залишки людської діяльності, які збереглися на поверхні землі, під землею або під водою та є об'єктом досліджень археологів. Ці залишки, як речові джерела, розкривають історію минулого людського суспільства.

Пам'ятки археології можуть включати в себе місця поселень та окремі житла, господарські будівлі, залишки фортець та міст, могильники та окремі поховання, культові та надмогильні споруди, знаряддя праці, скарби, давні вироби, малюнки та написи на каменях і скелях та інші [35].

Також слід звернути увагу на визначення, вказане в Законі України «Про охорону культурної спадщини», у якому терміном «археологічні об'єкти культурної спадщини» мають на увазі залишки діяльності людей, які знаходяться під землею або в воді, і являють собою унікальне джерело інформації про походження та розвиток цивілізації [48].

Типовими представниками об'єктів містобудування та архітектури є архітектурні комплекси, історичні райони, міські квартали, площі, вулиці, а також збережені фрагменти стародавнього міського ландшафту. До них належать будівлі цивільного, промислового, військового та релігійного призначення, споруди народного будівництва, а також пов'язані з ними об'єкти монументального мистецтва та ландшафтного дизайну.

В категорію історико-культурних туристичних ресурсів також входять мистецькі пам'ятки, які представляють собою твори професійного та народного мистецтва, а також музеї, що демонструють твори образотворчого мистецтва, декоративно-прикладного мистецтва тощо [26, с. 203].

Одним із видів культурної спадщини є пам'ятки архітектури, які є архітектурними творами високої художньої цінності, побудованими в минулі історичні періоди. Їх хронологічна віддаленість від сучасності має становити щонайменше 40-50 років, і вони повинні оцінюватися головним чином з точки зору

їх об'ємно-просторового співвідношення та художнього оформлення екстер'єру та інтер'єру.

За визначенням Закону України «Про охорону культурної спадщини», пам'ятка архітектури – окрема будівля або споруда, що зберіглася повністю або частково у первісному стані і характеризується специфічними культурними особливостями, періодом, певним стилем, традиціями чи будівельною технікою або творчістю видатних митців [48].

В даний час, до архітектурних пам'яток відносять різноманітні об'єкти, такі як окремі будівлі, археологічні залишки міст, античні міста, комплекси храмів і монастирів, зразки промислової архітектури, сільськогосподарські комплекси, садиби та вілли, палацово-паркові ансамблі, центри історичних міст, площі, окремі вулиці, унікальні зразки містобудування, нероздільні ансамблі архітектурних споруд та історичних, природних ландшафтів. Крім того, пам'яткою архітектури вважають також наземні, підземні та підводні споруди [43].

Документальні пам'ятки включають акти від органів державної влади та управління, різноманітні письмові та графічні документи, кінофотоматеріали та звукозаписи. Вони також охоплюють древні та інші рукописи, архіви, записи фольклору та музики, а також рідкісні друковані видання [60, с. 114].

Туристичні техногенні пам'ятки – це об'єкти, створені людиною, які приваблюють туристів своєю історичною, культурною або науковою цінністю. Вони можуть включати різноманітні споруди, музеї, пам'ятники, історичні місця, безпосередньо пов'язані з науковою чи технічною діяльністю людини.

Етнографічні пам'ятки включають музеї, які демонструють традиційну культуру, музеї, присвячені народному будівництву та побуту, а також фольклорні пам'ятки, що представляють усну та письмову народну творчість, і відображають яскраві та збережені з покоління в покоління народні звичаї.

Особливості історико-культурних ресурсів у туризмі полягають у їх універсальності розташування, але визначення їх важливості для туризму може бути складним, оскільки кожна з таких пам'яток може мати унікальну цінність. Не всі спадкові елементи минулого входять до цієї категорії ресурсів. Вона включає

добре досліджені об'єкти, які мають соціально-освітню важливість і можуть бути використані для задоволення потреб конкретних груп подорожуючих, які формуються за інтересами [26, с. 204].

Історико-культурний потенціал, включаючи матеріальні та духовні пам'ятки, має велике значення для формування національного світогляду та задоволення матеріальних, включаючи туристичні, потреб. У розвинених країнах цей туристичний ресурс активно використовується для заробітку [30, с. 251].

Концепція культурної спадщини була розроблена протягом другої половини ХХ століття і отримала офіційне визнання у 1972 році з прийняттям Конвенції ЮНЕСКО про захист всесвітньої культурної та природної спадщини [59].

Конвенція визначає культурну спадщину як пам'ятки історії та мистецтва, їх ансамблі та пам'ятні місця, які мають велику універсальну цінність з погляду культури, науки та естетики. Спадщина розглядається як інтегрований фактор формування і розвитку етнічних груп, який матеріалізується в об'єктах та явищах природи і культури, які проявляються в геологічному різноманітті.

Збереження культурного та етнічного різноманіття є предметом науково-практичної діяльності ЮНЕСКО, яка створює Список всесвітньої спадщини та займається охороною його об'єктів. Наявність у туристичному місці, об'єкту, який знаходиться під захистом ЮНЕСКО, суттєво впливає на формування туристичного попиту у тому регіоні, де зосереджена відповідна пам'ятка [12].

Досвід численних країн світу показує, що подібні об'єкти можуть відігравати ключову роль у формуванні попиту на туристичні ресурси та впливати на заробіток значних прибутків. Згідно з офіційною статистикою, найбільші доходи від цього спостерігаються в Франції, Великобританії, Іспанії, Італії, Австрії. Пам'ятки історії та культури в цих країнах знаходяться під охороною, добре організовані та регулярно реставруються, що дозволяє ефективно використовувати їх у сфері подорожування [26, с. 151].

Історико-культурні ресурси можуть бути використані в різних видах туризму. До прикладу, у релігійному туризмі акцент робиться на відвідуванні

релігійних центрів та святих місць, таких як храми, собори, церкви, які належать до історико-культурної спадщини з метою участі в богослужінні або паломництві.

У музейному туризмі використовується туристичний потенціал музеїв, які належать до пам'яток історії та культури і відвідуються з метою ознайомлення з історичною спадщиною, матеріальною та духовною культурою країн та регіонів. Зі схожою метою можна використати ці ресурси при організації етнографічного туризму, в якому основний акцент буде зроблено на тих історико-культурних об'єктах, за допомогою яких можна пізнати культуру та історію певних етнічних груп населення.

Використання історико-культурних ресурсів у подієвому туризмі полягає у їх залученні при організації святкових заходів (тематичних фестивалів, змагань, виставок та ін.) довкола об'єкту історичної чи культурної привабливості чи певної історичної події. І, звичайно, найчастіше культурно-історичні ресурси використовуються в екскурсійному туризмі, до якого відносяться подорожі з метою пізнання пам'яток історії та культури під час пішої, автобусної, залізничної, велосипедної чи іншої прогулянки [57, с. 221].

1.2. Поняття туру, його складові та процес розробки

Залучення історико-культурних ресурсів до туризму може бути реалізоване шляхом їх використання при створенні туристичного продукту. Найбільш поширеною формою таких продуктів є тури, розроблені на базі пам'яток історії та культури.

За визначенням В. Кіптенко: «туристичний продукт – сукупність речових та неречових споживчих вартостей, необхідних для повного задоволення потреб туристів, що виникають під час їхньої подорожі і викликані саме цією подорожжю».

У практичному розумінні туристичний продукт включає три основні види пропозицій на ринку [11, с. 121]:

- тур, або комплексна туристична послуга, яка виконується відповідно до програми туристичної подорожі, що пропонуються компаніями та туроператорами. Він може бути проданий споживачу для особистого використання, а також оптовим покупцям для отримання економічного прибутку;
- окремі туристичні послуги, які включають логістику, розміщення, оформлення документів, страхування, екскурсії, автопрокат тощо;
- товари туристичного призначення, включаючи різноманітні інформаційні матеріали, необхідні туристу та подорожуючому в країні перебування.

Тур є основною одиницею туристичного продукту, результатом роботи туристичного підприємства на конкретному маршруті протягом визначеного часу, який продається як єдиний цілий продукт.

Туристичний пакет становить необхідну складову кожного туру та, відповідно, туристичного продукту. Він включає в себе набір послуг, які гарантовано надаються в рамках маршруту. Туроператори оформляють ці послуги у формі туристичного ваучера або путівки, які є офіційними документами, забезпечуючи надання всіх зазначених послуг, обов'язкових для обох сторін – компанії та клієнта.

Згідно з визначенням В. Кифяка: «туристичний продукт – це комплекс матеріальних предметів споживання та послуг, які необхідні для задоволення потреб туриста під час його подорожі». Тур, в свою чергу, є основною одиницею туристичного продукту, яка пропонується клієнту як єдине ціле, на конкретний маршрут і термін.

Складовими частинами туру є туристичний пакет та комплекс послуг на маршруті, які турист вимагає обов'язково включити в програму і оплачує заздалегідь. Існують два основних типи турів:

- пекидж-тур – це комплексна туристична послуга, яка включає в себе такі послуги як розміщення в закладах готельного господарства, харчування, екскурсійне обслуговування, логістичні, побутові, спортивно-оздоровчі тощо;

- інклюзив-тур – це набір окремих туристичних послуг, таких як харчування, розміщення, транспорт та екскурсійне обслуговування.

Існують також додаткові туристично-екскурсійні послуги. Відповідно, це послуги, які не передбачені ваучером або путівкою і пропонуються споживачу за його вибором і вони не входять в основну вартість путівки. Сюди належить оренда обладнання, домашнє обслуговування, додаткові опції харчування, паркування автомобілів, зберігання особистих речей, різноманітні розважальні заходи, бронювання квитків та використання міні-бару [9, с. 73].

Для побудови туру, для початку, слід ознайомитися з науковим підходом його створення. Розробка туру складається з кількох етапів, включаючи вибір пунктів маршруту, їх ієрархізацію, визначення початку та кінця маршруту та розробку схеми маршруту.

Розробка схеми маршруту та програмного забезпечення пов'язані між собою. Розрахунок вартості туру залежить від проведених організаційно-технічних заходів з пошуку бізнес-партнерів та укладення з ними угод. Розглянемо детальніше кожен етап за розробкою О. Любіцевої [28, с. 12-20].

Першим пунктом є вибір пунктів маршруту. Критерії відбору ґрунтуються на привабливості об'єктів для подорожей, здатності запропонувати різноманітну програму розміщення на місцях, транспортній доступності та послугах гостинності.

Ієрархізація пунктів маршруту здійснюється на основі вищезазначених критеріїв, з основним акцентом на категорії гостинності та транспортній доступності обраних пунктів. Метою цього етапу є диференціація пунктів відповідно до мети подорожі та розподіл місць ночівлі та відпочинку.

Вибір початкового та кінцевого пунктів маршруту базується на показниках транспортної доступності, тобто зв'язку з потенційними туристичними населеними пунктами, транспортним вузлом та типом транспортного засобу.

Розробка схеми маршруту залежить від обраного формату. Маршрут – це напрямок руху мандрівників. Залежно від конструкції маршрути можуть бути лінійними, кільцевими, радіальними або комбінованими. Вибір точок маршруту

узгоджується з планом, залежно від виду туризму, тривалості та категорії обслуговування.

Оптимізація маршруту полягає у встановленні ряду об'єктивних та суб'єктивних обмежень. Об'єктивні обмеження базуються на умовах сегментації ринку, тоді як суб'єктивні обмеження визначаються можливостями туроператора. Ці обмеження в основному визначаються цільовою групою споживачів. Часові обмеження пов'язані з сезоном і тривалістю подорожі. Економічні обмеження базуються на ринковій кон'юнктурі.

Програмне забезпечення туру полягає в розробці програми, тобто, щоденного розкладу, створеного для досягнення мети поїздки. Залежно від мети, програми можна розділити на програми, призначені для відпочинку, лікування, знайомства з місцевою історією, культурою або природою, а також для задоволення професійних або релігійних інтересів. Програми відображають сезонність подорожі. Програми турів з фіксованим маршрутом менш вимогливі, оскільки пропонують мандрівникам більше вільного часу і можливість урізноманітнити своє дозвілля, обираючи екскурсійні та розважальні програми. Програми турів на основі режиму є складнішими і більш регулярними.

Наступним етапом розробки туру є організаційно-технічні заходи з забезпечення туру. Сюди входять варіанти розміщення, екскурсійні послуги та дозвілля. На цьому етапі категорія послуг є більш різноманітною. Категорія послуг визначається рівнем сервісу, що надається системою гостинності.

Складним та багатофакторним процесом є розрахунок вартості туру. Ціноутворення туристичних послуг залежить від різних факторів, включаючи характер попиту, розвиток ринку, позицію туроператора, конкурентне середовище та обрану маркетингову стратегію. Ціни на тури відображають економічні аспекти діяльності туроператора та його політику на ринку туристичних послуг. Ціни на тури коливаються між собівартістю та ринковою ціною продажу. Ці коливання відображають попит на конкретний туристичний продукт.

Також доцільно розглянути процес розробки екскурсійного туру, зокрема на прикладі наукових розробок О. Король, які, в подальшому, будуть використані при створенні туру в межах Конотопської ОТГ [24, с. 130-131].

Вчений описує екскурсійний тур як туристичну подорож, що триває більше одного дня і включає екскурсійне обслуговування. Маршрут такої подорожі може проходити через різні міста та країни, де туристи знайомляться з видатними пам'ятками. Під час цієї поїздки надаються послуги з розміщення, харчування, логістики, екскурсовода тощо.

Процес розробки екскурсійного туру починається з визначення маршруту. Важливо зауважити, що маршрут повинен закінчуватися в тому місці, де він почався, оскільки це вимагає основна характеристика туристичної подорожі – повернення до місця відправлення.

Початковим і кінцевим пунктом туру є населений пункт, звідки групу забирають і куди її повертають. Зазвичай це місце, де туристи проживають або тимчасово перебувають. Далі маршрут екскурсійного туру складається з екскурсійних та туристичних дестинацій.

У свою чергу, екскурсійні дестинації відвідуються з метою ознайомлення з визначними пам'ятками. Туристи зазвичай затримуються в цих локаціях на період від декількох годин до повного дня. Отже, такі місця мають бути доступними для короткочасних візитів з основної туристичної точки або розташовані по дорозі до неї.

У основних туристичних пунктах відвідувачі зупиняються на триваліший час, зазвичай на декілька днів, що передбачає хоча б одну ніч у місцевому помешканні. Для комфортного перебування в таких місцях необхідна відповідна інфраструктура, в тому числі принаймні один заклад для ночівлі та харчування. Також тут можливе проведення екскурсійних заходів.

Розробка маршруту починається з вибору дестинацій, враховуючи існуючу мережу доріг та бажану тривалість туру. При цьому використовуються такі критерії, як наявність екскурсійних об'єктів та їхня пізнавальна цінність, транспортна доступність, наявність туристичної інфраструктури.

Спочатку встановлюють послідовність відвідувань різних місць, вирішуючи, які з них будуть включені до екскурсійної програми, а які стануть основними пунктами туру. Кінцевим продуктом планування маршруту є карта, на якій маршрут групи позначається умовною лінією, що вказує напрямок руху та засіб пересування, будь то автобус чи інший транспорт.

Після створення маршруту для автобусної подорожі відбувається погодження та офіційне затвердження документації маршруту, включаючи паспорт та схему, а також визначення відстані та часу, необхідного для подорожі на автотранспорті. При прокладанні маршруту потрібно керуватися регулюючими нормативно-правовими актами відповідно до українського законодавства, включаючи «Правила дорожнього руху» тощо.

Важливим елементом є програмне забезпечення туру. Програма представляє собою щоденний розпорядок, розроблений для досягнення мети подорожі. Програми туристичних подорожей класифікуються згідно з їхньою спрямованістю та можуть включати відпочинкові, оздоровчі, освітні заходи, що дозволяють познайомитися з історією, культурою та природою країни, а також спеціалізовані програми, які відповідають конкретним інтересам туристів. В програмах відображається сезон подорожі.

Програми маршрутно-стаціонарних турів, в залежності від їхньої мети, менше насичені, що дозволяє більше вільного часу та можливостей для різноманіття. Тут враховується вибір екскурсійних та дозвіллевих програм. З іншого боку, програми маршрутно-транспортних турів більш насичені та регламентовані. Загальний ліміт часу для програмного забезпечення зазвичай становить від 12 до 14 годин, залежно від групи туристів.

При складанні програми важливо враховувати нормативні витрати часу на розміщення, харчування, екскурсійне обслуговування та дозвіллеві заходи. Час, який витрачається на транспортування між основними пунктами маршруту, визначається відповідно до умов обраної схеми.

Програма повинна передбачати відпочинок: мінімум 8 годин вночі та певний час після харчування. Крім того, вона повинна бути варіативною, включаючи екскурсійні програми вільного вибору та інші форми організації дозвілля [13, с. 62].

1.3. Методика дослідження використання історико-культурних ресурсів у туризмі

Для всебічного дослідження використання історико-культурних ресурсів Конотопської ОТГ у туризмі необхідно розробити спеціальну методику. Поняття методика означає сукупність методів та прийомів, які використовуються при виконанні різних завдань. Методика дослідження – це система правил для використання методів, прийомів та операцій.

Методами дослідження є способи пізнання та вивчення явищ природи і суспільного життя. Вони включають в себе прийоми та операції, які допомагають практично або теоретично освоїти дійсність та вирішити конкретні завдання. У загальному розумінні метод – це шлях або спосіб досягнення поставленої мети та завдань дослідження [20].

Отже, першим етапом роботи є визначення теоретико-методичних засад дослідження використання історико-культурних ресурсів у туризмі. Його завдання полягає в ознайомленні з поняттями туристичні ресурси та історико-культурні ресурси, їхньою класифікацією за різними науковцями. Наступним кроком є з'ясування сутності туру, його складових, процесу його розробки.

Для вирішення цих завдань слід застосувати такий загальнонауковий метод дослідження як аналіз – метод, за допомогою якого відбувається розкладання предмету вивчення на складові, а також літературний метод, тобто вивчення існуючих документів, книг, статей та публікацій, пов'язаних з об'єктом, включаючи історичні дослідження, наукові роботи.

Другий етап роботи включатиме детальний розгляд історико-культурних туристичних ресурсів, котрі знаходяться на території Конотопської ОТГ. При цьому акцент робиться на характеристиці об'єктів, що мають туристичну цінність.

Отже, завдання другого етапу буде полягати в аналізі основних видів історико-культурних ресурсів громади – археологічних, техногенних, архітектурних, пам'яток історії та культури.

Для збору інформації використовуватиметься документація, польові дослідження, архіви, літературні ресурси, експертні оцінки, інтерв'ю з місцевими жителями, фахівцями та представниками організацій, що мають відношення до об'єкта дослідження. На цьому етапі слід використати такі методи дослідження як літературний, аналіз, групування.

Літературний метод включатиме вивчення спеціальної літератури з використання історико-культурних ресурсів громади у туризмі. Також може бути проведена робота з архівами для дослідження матеріалів, документів, фотографій та інших ресурсів, які містять дані про об'єкти, такі як їх походження, будівництво, зміни та розвиток. Можливе проведення консультацій з місцевим населенням, краєзнавцями, які володіють інформацією про об'єкти, які не зазначені в інших письмових джерелах, до прикладу, це можуть бути певні легенди чи народні перекази [21].

Метод аналізу вирішуватиме завдання з вивчення використання історико-культурних ресурсів у туризмі та його розчленування на складові елементи, де буде розглянуто кожен з виділених елементів окремо в межах єдиного цілого.

Метод групування передбачатиме зведення великої кількості спостережень до невеликої кількості груп за певними ознаками. Далі, на підставі аналізу цих груп, робляться висновки про весь масив отриманої інформації, а також про особливості кожної групи. Зокрема, цей процес полягатиме у групуванні історико-культурних ресурсів на підвиди, такі як археологічні, техногенні, архітектурні, історичні тощо [10, с.150-156].

Третій етап роботи полягає у дослідженні безпосереднього залучення історико-культурних ресурсів Конотопської ОТГ до туризму. Серед завдань, які вирішуються на ньому – вивчення сучасного стану використання пам'яток у туризмі та виявлення проблем їх залучення до туризму. Важливим буде проведення SWOT-аналізу, в результаті якого можна зробити висновки про можливі

перспективи подальшого залучення історико-культурних пам'яток Конотопської громади до туризму, включаючи розробку авторського туру.

Для залучення певної пам'ятки до туризму, необхідно дослідити її історію, встановити період та причини будівництва, виявити унікальність порівняно з іншими об'єктами, визначити роль пам'ятки впродовж різних періодів часу, виявити історичні події або особистості, що пов'язані з нею [19].

Фінальним завданням стане вироблення маркетингової стратегії просування створеного туристичного продукту. Для вирішення поставлених завдань слід використати метод синтезу, який полягає у поєднанні отриманих під час аналізу частин у ціле, специфічний метод туроперейтингу, необхідний для розробки туристичного продукту.

Методика оцінки використання історико-культурних пам'яток у туризмі включає в себе не лише дослідження самого об'єкту, але й зовнішніх інституцій, котрі сформовані довкола. Сюди входить наявність створеної туристичної інфраструктури біля пам'ятки, фінансове забезпечення обслуговування об'єкту туристичного значення, політика управління відповідним історико-культурним ресурсом, його кадрове забезпечення [18].

Висновки до Розділу 1

Отже, туристичними ресурсами вважається сукупність всезагальних існуючих ресурсів певної територіальної одиниці, котрі здатні задовольнити потреби людини в фізіологічному та соціальному плані, створивши для неї сприятливі умови для відпочинку. Відповідно історико-культурними туристичними ресурсами виступає сукупність пам'яток матеріальної та духовної культури, яка створена в процесі історичного розвитку людини на певній території, включаючи в свою основу пізнавальну цінність і туристичний потенціал.

В даній роботі за основу береться класифікація сутнісного підходу О. Любіцевої, за якої поділ культурно-історичних пам'яток виглядає наступним

чином: пам'ятки археології, історії, архітектурні пам'ятки, пам'ятки містобудування, мистецькі та етнографічні пам'ятки.

Тур – це елемент туристичного продукту, який являє собою комплекс послуг за заходів, направлених на організацію дозвілля відпочиваючих з метою задоволення всіх їх рекреаційних потреб. О. Король виділяє такі етапи по розробці екскурсійного туру як створення маршруту, виокремлення рекреаційної інфраструктури, підбір відповідних DESTИНАЦІЙ, створення програми туру та затвердження необхідних документів.

Виокремлення методик дослідження використання історико-культурних ресурсів у туризмі необхідне для того, аби зробити висновки стосовно того, чи буде ефективним залучення обраного об'єкту у туристичній сфері. З цією метою проводиться комплекс заходів з оцінки пам'ятки, куди входить вивчення історії ресурсу, його сучасного стану, пізнаваності, доступності, фінансового забезпечення, наявності сформованої туристичної інфраструктури.

РОЗДІЛ II. ХАРАКТЕРИСТИКА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ КОНОТОПСЬКОЇ ОТГ

2.1. Археологічні та техногенні пам'ятки

Конотопська міська об'єднана територіальна громада була утворена у 2019 році внаслідок проведення адміністративної реформи з добровільного об'єднання територіальних громад. Відповідно, склад Конотопської ОТГ включає місто Конотоп, села Калинівка, Лобківка та Підлипне.

Конотопська громада розташована у південно-західній частині Конотопського району, який знаходиться в західній частині Сумської області. Населення об'єднаної територіальної громади складає 90,3 тисяч осіб, а загальна площа – 102 км² [16].

Точний рік появи міста Конотоп, який є центром однойменної громади, досі невідомий. Низка істориків вважає, що місто існувало ще до ординської навали. Так, конотопський краєзнавець Іван Лисий припускав, що на місці Конотопу існувало літописне місто Липовицьк, що було центром однойменного князівства. Крім того, археологічні дослідження 1997–1998 років вказують на можливість існування тут поселення доби Чернігівського князівства [15].

Археологічні дослідження на місці заснування Конотопа виявили залишки поселення, що датується X-XIV століттями. Офіційно вважається, що 1648 є роком заснування міста Конотоп, однак перша згадка про місто датується 1635 роком, коли переселенці з Правобережної України заснували поселення під назвою Новоселиця. Сьогодні Конотоп – промислове місто і великий транспортний вузол на північному сході України. Історично та географічно Конотоп є одним з культурних центрів Посейм'я та Сіверщини [36].

Наразі це адміністративний центр Конотопського району та Конотопської міської об'єднаної територіальної громади. За останніми даними, населення міста Конотоп становить 85 тисяч осіб та площа міста 43,78 км². Конотоп другий в

області за площею, населенням і значенням, а також займає 48 місце за населенням в Україні [15].

Село Підлипне вперше згадується у літописі Самовидця 1652 року. Існує версія утворення села разом з містом Конотоп. Через село проходили торговельні шляхи, а саме село було під захистом Конотопської фортеці, що позитивно сприяло розвитку села. У 1654 році село стає центром козацької сотні на чолі з сотником Василем Ревою. Наразі населення складає 4015 осіб [46].

Село Калинівка розміщене на лівому березі річки Єзуч, нижче за течією на відстані 2 км від Конотопа. У червні 1929 року в селі було організовано комсомольську комуну імені 10-річчя ЛКСМУ і село отримало назву Комсомольської Комуні. У 2016 році, внаслідок процесу декомунізації, село було перейменоване і отримало назву Калинівка. Наразі населення села складає 531 особа [8].

Село Лобківка, з населенням 136 осіб, знаходиться на лівому березі річки Єзуч, нижче за течією на відстані 2 км від Калинівки [27].

На території Конотопської ОТГ розташовані такі пам'ятки археології як курганні та безкурганні могильники, древні поселення, городища і селища, кургани. Історико-культурні пам'ятки представляють зокрема такі періоди розвитку людської цивілізації як бронзовий вік, ранній залізний вік, ранне середньовіччя, доба неоліту, розвинуте середньовіччя тощо, охоплюючи київську культуру III-V століття, черняхівську культуру та пізньо зарубинецьку культуру [38].

Біля села Шаповалівка у 1879 році було знайдено кістки мамута та кам'яний ніж на глибині майже 2,5 метра, які зберігаються сьогодні у краєзнавчому музеї міста Конотоп. У цьому місці було виявлено стоянки людей пізнього палеоліту, де знайдені крем'яні знаряддя праці, яким понад 150 віків, і житла з кісток мамонта [56, с.11].

Задокументовані пам'ятки поселення древніх скіфів біля с. Підлипне. За етнічним складом – це фінно-угорські або балтські племена. У своєму господарстві вони поєднували землеробство, скотарство і мисливство.

Археологічні знахідки та знаряддя праці, що зберігаються в Конотопському краєзнавчому музеї, також свідчать про те, що інтенсивне заселення території сягає 8 тисяч років тому. В епоху бронзи на берегах річки Сейм існували поселення праслов'янських племен, залишки яких збереглися дотепер, а у VII-VIII століттях територію заселяли північні народи сіверян [56, с.184].

В місті Конотоп розташована техногенна пам'ятка – Водонапірна вежа Шухова. Водонапірна вежа була спроектована у 1928-1929 роках відомим інженером і конструктором В. Г. Шуховим у зв'язку з будівництвом міського водогону. Вежа забезпечувала питною водою мешканців Конотопа, а до 1941 року використовувалася як спостережна вежа для протиповітряної оборони міста.

Під час війни вежа була пошкоджена і перестала функціонувати. В результаті, у 1980 році башти були демонтовані. Відтоді вежу використовували як телевізійну. Сьогодні вежа є одним з найвизначніших силуетних об'єктів міста та пам'яткою архітектури і містобудування [53].

Наступний об'єкт, це Конотопський електромеханічний завод «Червоний металіст», який наразі припинив свою діяльність. З початком Першої світової війни, зростання військових потреб у боєприпасах спонукало до створення снарядного заводу у місті у 1916 році. Вже у 1921 року, на території колишнього снарядного заводу було започатковано виробництво соломорізок, молотарок, віялок, плугів та культиваторів. Пізніше тут було зведено новий цех для виробництва запасних частин до тракторів.

У ході індустріалізації, завод пройшов реконструкцію та був перетворений на підприємство електромеханічної промисловості. Окрім виробництва сільськогосподарської техніки, тут також виготовляли самоцентруючі патрони для станків та кіноапаратуру «Мантенорд». Завод став одним з найбільших підприємств міста з чисельністю працівників до 8 тисяч осіб, а його продукція експортувалася в 33 країни світу. У 1997 році завод навіть був включений до списку підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки України [19].

Музей авіації створений на базі Конотопського авіаремонтного заводу «Авіакон» на території колишньої військової частини. У відкритому просторі розміщено експозицію гелікоптерів. Це одне з найстаріших підприємств авіапромисловості України, що спеціалізується на ремонті вертольотів.

Експозиція включає пам'ятники льотчикам та інструкторам 105-го навчально-льотного полку та п'ять літальних апаратів: малий багатоцільовий вертоліт Мі-2 та Мі-8, який широко використовується в цивільній та військовій авіації, транспортно-бойові вертольоти Мі-24А та Мі-24Б, а також транспортний вертоліт Мі-6 [50].

Серед експонатів вертоліт Мі-22 що являє собою повітряний командний пункт з вмонтованим потужним центром мобільного зв'язку і пункт управління ядерною зброєю. Музей «Авіакон» планує додати нові експонати та демонстрацію командного пункту авіапункту часів Другої світової війни в бункері, збудованому німецькими інженерами, яких нараховують лише чотири у світі [21].

Від інших міст області, Конотоп відрізняється трамвайною мережею, і тому був встановлений пам'ятник Конотопському трамваю. 21 грудня 1949 року в місті було запущено перший трамвай і введено в експлуатацію трамвайну лінію.

У 1949 році Конотоп відновлювався після війни та окупації, однак, засоби пересування в місті були не дуже зручними, особливо для тих, хто проживав далеко від центру. Тому, була висунута ідея про постійно-діючий міський транспорт і було вирішено будувати трамвай.

Після того, як Рада Міністрів УРСР виділила на це 370 тисяч карбованців, визначила розміри технічної допомоги, та дала впевненість у тому, що конотопці будують необхідну та цікаву споруду, заклик «Збудуємо трамвай до 20 грудня 1949 року» став девізом всього населення міста. Відтоді трамвай став окрасою міста і символом єдності та працьовитості його мешканців, впевнено курсуючи містом.

1 червня 2004 року на перехресті вулиць поблизу трамвайного депо в Конотопі було встановлено та урочисто відкрито пам'ятник трамваю. Пам'ятник являє собою оригінальний металевий трамвайний вагон 71-605 КТМ-55 для

пасажирських перевезень, встановлений на рейках, піднятих на постаменті над рівнем землі [22].

Конотопський завод, що займається ремонтом дизель-потягів і спеціалізується на головному ремонті пасажирських вагонів, дизель-поїздів, колісних пар, а також виготовленні меблів та запасних і комплектуючих виробів для ремонту рухомого складу залізничних поїздів, був вперше відкритий у 1869 році як Головні залізничні майстерні.

У 1929 році ці майстерні були перейменовані в Конотопський паровозно-вагоноремонтний завод. У 1974 році підприємство отримало нову назву - Конотопський вагоноремонтний завод, а з 2000 року стало ВАТ «Конотопський завод по ремонту дизель-потягів».

На сьогоднішній день завод займається ремонтом пасажирських вагонів, вагонних сповільнювачів, п'ятивагонних рефрижераторних секцій випуску БМЗ, а також ремонтом та формуванням вагонних колісних пар. Завод також виготовляє запасні частини, вимірювальний інструмент та обладнання для колійного господарства. Будівлі заводу виділяються своєю архітектурою, але, на жаль, з плином часу, більшість з них в занедбаному стані і майже зруйновані [18].

2.2. Архітектурні пам'ятки

На височині серед села Підлипне розташовувалася дерев'яна козацька церква святого Миколи Чудотворця, покрита солом'яним дахом. При церкві функціонувала братська парафіяльна школа та козацький госпіталь, який фінансувався за рахунок громади. Після пожежі у 1896 році на місці старої церкви було побудовано нову з каменю. Прихід існував до 1933 року, але будівлю почали зносити за наказом голови сільської ради.

Пізніше вирішили, що вона непридатна і почали використовувати будівлю як сільський клуб. Під час Другої світової війни, прихід було відкрито на короткий час, а після закінчення в будівлі знову почав діяти клуб та бібліотека. Нарешті, у 1992 році цю страждальну будівлю передали церкві і відновили богослужіння.

Наразі це архітектурна пам'ятка Конотопської об'єднаної територіальної громади [46].

Наприкінці 1630-х рр. польський уряд спорудив фортецю, яка являла собою оборонну споруду, побудовану на березі річки Єзуч. Конотопська фортеця стала частиною лінії прикордонних укріплень, яка зводилася та удосконалювалася Річчю Посполитою на кордоні з Московським князівством. Перша згадка датується 1634 роком.

Конотопська фортеця мала вигляд чотирикутника, який одним боком прилягав до річки Єзуч. Все місто було обнесене земляним валом, по гребню якого був поставлений частокіл з дубових колод, а біля валу прокопаний рів.

В середині Великого Міста знаходилось Мале Місто із Панським Двором, оточеним валом з дубовим частоколом й ровом з трьох боків. Місто мало три брами і три башти. Населення Конотопа згідно опису 1654 р. складало 572 чоловіки, включаючи козаків і міщан [66].

Восени 1663 року Конотопська фортеця була захоплена та зруйнована польською армією під проводом Яна II Казимира і відновлена лише у першій половині XVIII століття. Відтоді фортеця стала однодільною, прямокутною в плані. Оточували її земляний вал і рів, мала вона наріжні земляні бастіони регулярних обрисів.

У другій половині XVIII століття фортеця втратила військового значення, а під час реконструкції міста за планом 1803 року вали взагалі знесли. На даний час зберіглося лише підніжжя валів Конотопської фортеці [17].

Між 1667 та 1699 роками, під час завершення періоду Руїни, на місці поховання козаків, що загинули в Конотопській битві з обох сторін, була збудована дерев'яна церква, присвячена 40 святим мученикам Севастійським. У XVIII столітті Данило Кандиба збудував нову дерев'яну церкву з такою ж назвою, яка замінила «Сорокасвятську» церкву.

У 1824-1846 роках цю церкву замінила мурована церква Вознесіння Господнього з дзвіницею. У 1905 році Михайла Драгомирова, видатного військового діяча, поховали в склепі поруч з церквою. У 1940-1941 роках дзвіницю

та світловий барабан церковної бані було розібрано, але під час окупації церква була відкрита для богослужінь, незважаючи на пошкодження [3].

Однією з найстаріших і найбільш унікальних дерев'яних будівель є церква Святого Миколая в Конотопі. Будівля розташована у найвищій і найкрасивішій частині старого передмістя Загребелля на правобережжі Єзуча. Церква має власну композиційну логіку та план забудови передмістя, а її центр є визначною пам'яткою.

Церква Святого Миколая була побудована у 1891 році та вважається однією з найстаріших дерев'яних і унікальною саме для Сумського регіону. У 2007 році церква була суттєво перебудована, має форму хреста з одним куполом, що нагадує шолом, розташованим над світлим восьмериком з арковими вікнами.

Внутрішнє приміщення складається з центрального прямокутного зрубу, великих прямокутних вікон з геометричним орнаментом, що декоровані мереживом. Над куполом розташований металевий шар та православний хрест. У храмі є рідкісна та чудотворна ікона на дереві – «Коронація Матері Божої», яка, за думкою віруючих, може зцілити [67].

В центрі міста, між Собором Різдва Пресвятої Богородиці та Меморіалом Вічної слави, розташована будівля колишнього комерційного училища. Історія будівлі почалася з рішення конотопського земства в 1898 році про побудову нового двоповерхового корпусу жіночої гімназії для 1 та 2 підготовчих класів вартістю 20 тисяч карбованців.

У гімназії відбувалися різні позашкільні заняття та екскурсії. Через чотири роки міське двокласне училище реорганізували у чотирикласне, а 16 листопада 1905 року почало свою роботу комерційне училище. На жаль, будівля колишнього комерційного училища була зруйнована гітлерівцями. Наразі будівля не відновлена, але її залишки досі приваблюють туристів, так як вона розташована у самому серці міста Конотоп. Довкола територія огорожена парканом, на якому зображені патріотичні мурали [15].

Залізнична лікарня та комплекс житлових будівель, є унікальними збереженими спорудами цегляного стилю в зодчестві кінця XIX – початку XX

століття, що є одним із напрямків у неоромантичному стилі архітектури. Будівництвом займався німецький майстер Дараган, який виготовив із мармурової крихти підвіконня та сходинок.

Будівлі комплексу перебувають на державному обліку, як пам'ятки архітектури та містобудування. Комплекс почав своє формування із будівництва лікарні поблизу залізничної станції Конотоп на початку 1870-х років та завершилася розбудова комплексу на початку 1990-х років будівництвом сучасного комплексу залізничної лікарні.

У 2017 році на території залізничної лікарні тривали зйомки військово-історичної кінострічки «Чуже життя» з участю жителів міста Конотоп, які взяли участь у масовці для кінокартини [7].

Церква Всіх Святих у Конотопі зведена в 20-х роках минулого століття. Храм має триярусну споруду, пофарбовану в ліловий колір, куполи – в синій колір, а один з куполів – позолочено. Будівля церкви має невеликі напівкруглі вікна. Територія церкви обнесена парканом, до входу ведуть сходи, прилегла територія озеленена. Лицьовий бік будівлі має незвичайну трапецієподібну форму. Під'їзд до храму позначено великими чорними з позолотою кованими воротами з хрестами [68].

Палац культури заводу «Червоний металіст» у Конотопі зареєстрований як пам'ятка архітектури та містобудування. Ця будівля була споруджена під час відновлення та реконструкції міста після Другої світової війни для працівників та службовців найбільшого промислового підприємства Конотопу – електромеханічного заводу «Червоний металіст» за стандартним проектом 1943 року. Проект розробив архітектор-художник Я. Корнфельд.

Палац культури розташований у центрі міста, недалеко від підприємства, на ділянці, що займає всю глибину кварталу. Він має симетричну загальну композицію і просту прямокутну форму в плані. У зовнішньому вигляді будівлі відображено найпоширенішу гілку ретроспективного творчого напрямку в архітектурі повоєнних років – орієнтацію на традиції вітчизняного класицизму. Під час будівництва будинку в основному використовувались традиційні технічні

методи. На сьогоднішній день в будівлі розташовано Конотопський міський будинок культури «Зоряний» і він використовується за призначенням [37].

Немаловажливою пам'яткою міста Конотоп є кінотеатр «Мир», побудований у 1959 році, який перебуває на державному обліку як пам'ятка архітектури та містобудування. Будівництво кінотеатру пов'язане з реконструкцією міста і утворенням нового громадського центру. Практичне втілення цієї ідеї почалось ще в 20-х роках минулого століття, коли на одній з ділянок по колишньому Соснівському шосе був облаштований парк культури і відпочинку.

Забудова площі кінця 50-х та 60-х років минулого сторіччя була визначена новим генеральним планом міста і проектом детального планування центру. Він зводився за типовим проектом, не зазнав суттєвої реконструкції і зараз перебуває у комунальній власності міста.

Будівля займає центральне, провідне місце в забудові східної частини площі. Перед нею влаштовано невеликий сквер, поруч розташовані багатоквартирні житлові будинки переважно середньої поверховості. Чоловим фасадом кінотеатр обернений до площі. Ділянка його невелика, вона обмежена площею і подвір'ями сусідніх житлових будинків.

Під час розробки проекту кінотеатру була звернута увага на традиційну архітектуру минулих епох, зокрема класицизм. Це відобразилося в архітектурних та художніх характеристиках будівлі. На даний час в будівлі розміщено Конотопський міський центр культури і дозвілля «Кінотеатр «Мир» [10].

У кінці 1990-х років римо-католики в Конотопі, головним чином з Західної України, почали проводити богослужіння в приватній квартирі. Пізніше, 23 травня 2000 року, було проведено першу службу на земельній ділянці вздовж вулиці Клубної, і розпочалось будівництво нової церкви.

У 2005 році єпископ Станіслав Падевський освятив цей новий храм, який був збудований за допомогою пожертвувань Д. Вулсі – молодого вірянина з парафії у Колорадо-Спрінгз, який побажав зробити благодійний внесок на церковні потреби на пам'ять про свою передчасно померлу дружину. Таким чином, у Конотопі

з'явився Костел Фатімської Божої Матері – римо-католицький храм, що належить до Харківсько-Запорізької дієцезії, і керує ним чернечий орден францисканців.

Будівля виконана у традиційному для костьолів стилі, трикутної форми, з гострими елементами та використанням помаранчевої цегли. На лицьовій стороні фасаду виділяється об'ємний хрест, вбудований у будівлю, довкола вікна із трикутним верхом та на верхньому ярусі, як шпиль, виступає римо-католицький металевий хрест. В середині витриманий мінімалізм зі просторим світлим стендом та виставлені у два ряди лавки для сидіння під час служби [25].

У центральному парку міста Конотоп розташована садово-паркова скульптура «Кінь», яка стала символом міста, встановлена у 2008 році. Легенда пов'язує назву міста зі страшним інцидентом, коли багато коней та воїнів загинуло у болотистій місцевості, через що тут і стали називати Конотопом – кінським бродом.

Існує також інша легенда, яка пояснює назву міста: царицю врятували від потоплення в болоті, але її скарби та охорона загинули, і коли вона вибиралась з води, сказала фразу, що спричинила назву міста. Фігура коня має вороне забарвлення. Кінь стоїть на кам'яному фундаменті піднявши верхні копита догори [44].

Архітектурна споруда новітнього часу в Конотопі – це Собор Різдва Пресвятої Богородиці, побудований у 2009 році. На церемонії відкриття собору був присутній президент Віктор Ющенко. Також відкриття приурочене до святкування 350-річчя битви під Конотопом.

Собор був збудований у рамках реалізації проєкту створення Конотопського історико-культурного комплексу Північно-Східним Будівельним Альянсом. Величезний внесок у будівництво собору надала українська діаспора різних країн, кошти виділяв «Центр гуманітарної допомоги Церкви святого Андрія» при фінансовій підтримці української діаспори штату Іллінойс та мецената Євгена Сура, родом з Конотопа.

Дана будівля має чотири золоті куполи, які височіють в складі будівлі, викрашеної у білий колір із зеленим дахом, над кожним куполом золотий хрест.

Собор має огорожену відкритим парканом територію з простором для прогулянок, ніби в парку. Будівлю прикрашають панорамні вітражі, а всередині – масштабний іконостас, оздоблений золотом [52].

2.3. Пам'ятки історії та культури

Поле Конотопської битви, де колись відбулася Конотопська або Соснівська битва, є національною пам'яткою історії України з 2009 року. Місцевість внесена як «Поле битви між козацькими військами на чолі з І. Виговським і царською армією» до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Ця подія є найбільш визначною історичною пам'яткою досліджуваної місцевості. Битва відбулася у 1659 році між козацькими військами на чолі з І. Виговським та царською армією під час московсько-української війни, де остання отримала нищівної поразки. Після трьох місяців облоги міста, козаки атакували табір московитів, після чого імітували відступ. Коли ворог полишив табір і опинився у вузькому яру, загони кримських татар здійснили потужний удар із засідки.

Московське військо було оточене і майже повністю знищене протягом одного дня. Сприймається, що в ході Конотопської битви було втрачено до 30 тисяч військових ворога, а ще 15 тисяч було взято в полон. До 2022 року щороку організовувалися фестивалі і народні гуляння з приводу річниці Конотопської битви.

Сьогодні на місці битви у с. Шаповалівка знаходиться пам'ятник у вигляді козацьких шабель та меморіальна каплиця, встановлені на честь 350-річчя перемоги у 2009 році. Цей історико-архітектурний ансамбль авторства скульпторів Миколи та Богдана Мазурів та архітектора Володимира Бикова.

Знак являє собою встановлену на низькому постаменті художню композицію з козацьких шабель, що розрубують щит, і символізує перемогу козацької зброї над ворогом. Напис на пам'ятнику: «Тут кувалася слава української зброї! Установлено

на честь 350 річниці славетної перемоги війська гетьмана Івана Виговського в Конотопській битві». У самому селі Шаповалівка встановлено бюст гетьмана [23].

У місті Конотоп розташований Меморіал Конотопської битви, який було відкрито у 2015 році, через 356 років після Конотопської битви. Пам'ятник встановили на місці, де колись стояла стіна Конотопської фортеці

На камені вагою чотири тони викарбуваний малий герб України – тризуб, зображено печатку «Військо Запорозького коша», а також текст: «Цей пам'ятний знак установлено на честь перемоги козацького війська спільно з представниками військ країн сучасної східної Європи над російською окупаційною армією у Конотопській битві влітку 1659 року».

На іншому боці каменю зазначено: «У цій місцині у 1659 році в Конотопській фортеці козаки на чолі з полковником Григорієм Гуляницьким героїчно витримали 70-денну облогу московських військ» [40].

В 2016 році на місці, де стояла Конотопська фортеця, було встановлено погруддя полковнику Григорію Гуляницькому, який у другій половині XVII століття три місяці успішно захищав Конотоп від московського війська так допоміг гетьманові Івану Виговському залучити підтримку союзників і розгромити війська Трубецького під Конотопом.

Раніше, у 2009 році, на території Конотопського ліцею №7, отримала назву ім. Г. Гуляницького у 2010 році, було встановлено пам'ятник-бюст генералу Гуляницькому скульптора Ю. Ю. Росошанської. Погруддя виконане з гіпсу, розміщене на цегляному постаменті та обкладене піщаником [62].

Меморіал «Пантеон національної пам'яті Конотопа» був відкритий 14 жовтня 2019 року на території Собору Різдва Пресвятої Богородиці. Розташований в центрі міста поруч з собором Української церкви, він складається з шести пам'ятних стел, які об'єднують героїчні сторінки битв за Україну у 17 столітті та сьогоденні часи, а також флагштоків з прапорами України та Конотопа.

На окремих стелах розміщена інформація про загиблих захисників України з Конотопського району, складу дислокованої тут 58-ї окремої мотопіхотної бригади ЗСУ, Конотопську битву 1659 року та перемогу над Московією, а також про

гетьмана Івана Виговського та полковника Григорія Гуляницького, який був оборонцем Конотопської фортеці [31].

Краєзнавчий музей в місті Конотоп був заснований 26 вересня 1900 року в залі Конотопської земської управи. Першим директором музею був М. П. Кандиба. О. М. Лазаревський, відомий історик Лівобережної України, та С. І. Пономарьов, відомий бібліограф та філософ, співпрацювали над створенням музею.

Так під час створення експозиції Лазаревський подарував перші експонати – твори живопису, старовинну зброю, рукописи. Пономарьов пожертвував земству свою бібліотеку, яка започаткувала бібліотечний фонд музею.

На сьогоднішній день музей зберігає близько 24 тисяч експонатів основної колекції, включаючи колекції флори та фауни, античні художні твори західноєвропейського та українського мистецтва, нумізматичні та археологічні колекції, зразки старовинної зброї XVII-XIX століть і періоду Другої світової війни, документи та матеріали, що містять історичні дані, духовні та матеріальні скарби Конотопщини.

Всього в музеї 9 залів для відвідувачів, включаючи 2 виставкові, зокрема так звану малу виставкову залу, де регулярно проводяться виставки і презентації творів місцевих художників та любителів, приватних осіб, виставки з фондів музею та колекцій інших установ. У 7 залах з постійною експозицією представлені природні та людські скарби Конотопського регіону, освітлено складну та подієву місцеву історію, звичаї населення у важкі історичні періоди, етнографічні та культурні особливості регіону, розповідається про видатні постаті, пов'язані з містом і районом, демонструються твори мистецтва різних епох і країн [20].

У місті є музей-садиба бойового генерала М. І. Драгомирова, уродженця Конотопа, який був військовим діячем, теоретиком та педагогом. Ця садиба входить в комплекс Конотопського міського краєзнавчого музею імені О. М. Лазаревського. Музей було урочисто відкрито у 2007 році, після ретельної реставрації речей М. Драгомирова та створення відповідного експозиційного наповнення.

Музей пам'яті генерала в Конотопі складається з самого особняка, пам'ятника М. Драгомирова київського скульптора Б. Довгана, мавзолею родини Драгомирових біля Свято-Миколаївського собору, службових приміщень, флігелю та залишків парку. Експозиція музею включає меблі кінця XIX- початку XX століть, картини місцевих художників та інші експонати [50].

Цікаві також громадські музеї міста Конотоп. Музей освіти розповідає про розвиток системи закладів освіти в місті Конотопі, який знаходиться у окремій кімнаті в приміщенні управління освіти Конотопської міської ради і містить фотографії і документи з історії освіти в Конотопі.

Народний музей медицини розповідає про розвиток системи закладів охорони здоров'я на Конотопщині від XVII століття до сьогодення. Знаходиться в двох окремих кімнатах в приміщенні Конотопської центральної районної лікарні. Серед експонатів музею – документи, книги, медичні інструменти, фотокартки та особисті речі медиків Конотопщини XIX – XX сторіччя.

Музей історії гімназійного руху на Конотопщині розповідає про історію створення і розвитку гімназій в місті Конотоп XIX-XX сторіччя і знаходиться в окремій кімнаті Конотопського ліцею №1. Містить фотографії, документи та особисті речі гімназистів та викладачів конотопських гімназій [34].

Пам'ятний знак жертвам Голодомору був встановлений у місті Конотоп у 2008 році. На постаменті із бутового каменю знаходиться бетонний пам'ятник, який всередині має отвір у формі дзвону та напис: «Жертвам Голодомору 1932-1933 року від небайдужих нащадків». Поряд розташований Пам'ятний знак жертвам аварії на ЧАЕС, виконаний в поєднанні бетонної стели, пам'ятного каменю та залізних елементів зі дзвіницею [64].

Тарас Шевченко відвідував Сумщину, вперше у лютому 1844 року. Під час другої подорожі у квітні 1845 року він побував на Конотопщині, а під час третьої подорожі у 1859 році відвідав Конотоп. 21 серпня 1859 року Тарас Шевченко на запрошення братів Лазаревських, з якими товаришував протягом життя, прибув у сусіднє село Гирівка, яке покинув 25 серпня. Надвечір того ж дня поет прибув до Кролевця, зупиняючись по дорозі у місті Конотоп.

Перебуваючи поблизу Конотопа, Тарас Шевченко написав портрет Опанасії Лазаревської, один з варіантів вірша «Ой на горі роман цвіте», парний портрет Федора і Михайла Лазаревських та присвятив вірша Федорові «Згадай мене, брате». На прощання поет подарував матері Лазаревських свій офорт «Свята родина» та автограф поезії «Садок вишневий коло хати».

Особливу увагу заслуговують пам'ятники Т. Г. Шевченку у місті Конотоп. Пам'ятник українського скульптора Ірини Мельгунової, розташований в історичному середмісті, є об'єктом державного обліку як пам'ятка історії та відіграє роль акцента в навколишньому історичному середовищі.

Спочатку цей пам'ятник було встановлено у 1939 році до 125-річчя з дня народження поета у міському парку Конотопа. Проте, у 1956 році пам'ятник перенесено на майданчик біля Конотопського ліцею №2.

Станкова скульптура виконана у традиціях мистецтва соціалістичного реалізму 40-х років ХХ століття. На високому цегляному, облицьованому пісковиком, постаменті, що має форму зрізаної піраміди, встановлено залізобетонну, тоновану під бронзу, скульптуру Тараса Шевченка.

Композиція вирішена у вигляді сидячої фігури, розрахованої на фронтальне сприйняття здалеку. У моделюванні форм переважають м'які лінії. Поет правою рукою спирається на спинку стільця, лівою тримає згорнутий зошит, поли незастебнутого пальта плавно спадають дотолу, зливаючись з постаментом. Плавна лінія силуету зосереджена на голові, трохи опущеній донизу, і на руці, якою він сперся на стілець. Скульптор зобразив поета у стані глибокої задумливості, погляд віддалено зосереджений.

У верхній частині постаменту – бетонна дошка, виконана у вигляді зістареного, тонованого бронзою, сувою, з написом та смугою квіткового орнаменту. В Шевченківському національному заповіднику у Каневі знаходиться аналогічна скульптура Тараса Шевченка, яку створила скульпторка І. М. Мельгунова в місті Конотоп [42].

Інший пам'ятник, розташований на центральній площі Конотопа, авторства скульптора Олега Смотрава та архітектора Миколи Гавриша установлений у 1993 році для увічнення пам'яті великого українського поета.

Шевченко зображений сидячим на лавці, з «Кобзарем» у правій руці, він спирається на лавку, в задумливій позі і з поглядом, спрямованим у далечінь. Ліва рука покладена на праве коліно. Скульптура вдалим чином передає портретну схожість та внутрішній зміст образу, його духовну силу. Постамент, на якому вона стоїть, зроблений з бетону та обкладений темно-сірим гранітом [41].

В історичному центрі Конотопа, на будинку по проспекту Червоної Калини 20, у 2023 році встановили пам'ятну дошку, присвячену Казимиру Малевичу. Дошка позначає місце, яке стало поштовхом для подальшого розвитку творчості українського художника польського походження, відомого на весь світ.

Малевич проживав в Конотопі в 1894 – 1895 роках. Саме тут він створив і продав свої перші картини «Місячна ніч» і «Буслик» за п'ять рублів кожен. Раніше, у 2015 році, був відкритий пам'ятник Малевичу у весь зріст, скульптор Юрій Ведмідь, а будинок, у якому він жив, оформлений у стилі супрематизму. У цьому приміщенні наразі діє однойменне кафе «Малевич» [63].

Висновки до Розділу 2

Територія Конотопської міської об'єднаної територіальної громади насичена пам'ятками, які відносяться до культурно-історичних ресурсів у туризмі. Зокрема тут розташовані об'єкти археологічної спадщини, представлені курганами та курганными могильниками. У древні віки в регіоні існували поселення стародавніх людей, їх городища та селища, котрі збереглися і в наші дні.

Конотопська земля має історичні та культурні пам'ятки, зокрема котрі присвячені подвигам козацької доби: І. Виговському та Г. Гуляницькому, вшануванню пам'яті загиблим в період Другої світової війни та іншим відомим особистостям, котрі внесли вклад в історію регіону.

У місцевості відзначені території, на котрих відбулися історичні події, найголовнішою і найвідомішою з яких є Конотопська битва, сучасне місцезнаходження якої знаходиться на околицях Конотопа, а поблизу села Шаповалівка встановлений пам'ятний знак.

Ця історична подія концентрує в собі великий туристичний потенціал. Можливе не лише безпосереднє відвідання пам'ятного місця із супутніми історичними пам'ятками, а також організація масштабних заходів, пов'язаних зі щорічним святкуванням перемоги козаків над московським військом.

Немаловажливим є діяльність історичних постатей та творчих діячів, які залишили свій слід в історії міста Конотоп. Серед них, уродженці міста: сім'я Драгомирових, Лазаревських, а також ті, хто, відвідував або тимчасово проживав на території міста – Т. Шевченко, К. Малевич та інші.

Конотопщина є багатою місцевістю на історичні та техногенні архітектурні комплекси, які складають туристичну цінність. Такі споруди збереглися в наш час і несуть в собі історію, аби молоде покоління пам'ятало своє минуле. Переважаючими є пам'ятки козацької доби та архітектурні пам'ятки новітнього часу.

РОЗДІЛ III. ЗАЛУЧЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ КОНОТОПСЬКОЇ ОТГ ДО ТУРИЗМУ

3.1. Сучасний стан, проблеми та перспективи залучення історико-культурних ресурсів до туризму

Сучасний стан залучення історико-культурних ресурсів Конотопської ОТГ до туризму можна оцінити за допомогою статистичних даних про прибуття туристів. Головне управління статистики у Сумській області містить інформацію про кількість туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами за період до введення воєнного стану [4].

Відповідно, у 2020 році кількість туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами, склала 12 тисяч осіб, з них 2,8 тисяч внутрішніх туристів. У порівнянні з 2019 роком, до пандемії коронавірусу, кількість зменшилася у 2 рази, бо у 2019 році – 25 тисяч туристів, з яких 6,4 тисячі внутрішні туристи.

Станом на 2024 рік, на території Сумської області функціонує 27 колективних засобів розміщення. В Конотопській ОТГ невелика кількість готелів, а хостели взагалі відсутні. Лише в місті Конотоп функціонують три готелі: чотирьохзірковий «Україна», тризіркові «ShangHai Hotel» та «D'Lux». Також для розміщення запропоновані приватні апартаменти.

У Конотопській ОТГ розташовані територіальні відділення наступних туристичних агенцій: «Join UP», «Tui», «Чунга-Чанга», «Віта тур», «Море турів», «Поїхали з нами». Наразі на ринку туристичних послуг відсутні спеціалізовані тури, які б включали відвідання історико-культурних пам'яток Конотопської ОТГ, зокрема вказані туроператори не організовують тури на території громади.

Однак, починаючи з 2023 року, Конотопський міський краєзнавчий музей ім. О. М. Лазаревського відновив цикл пішохідних екскурсій містом. Переважно, такі екскурсії проводяться для жителів міста Конотоп, зокрема для учнів шкіл. Також заклад проводить інші тематичні заходи туристичного напрямку з метою популяризації відвідування місцевих музеїв. Серед заходів, що проводить музей –

виставки вишиванок, художніх робіт, міжнародна акція «Ніч у музеї», лекції на патріотичну тематику, приурочені до державних свят, науково-практичні конференції, до прикладу, «Конотопські читання», «Конотопська битва 1659 року досвід – минулого та сучасність», «Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні» [20].

Наймасштабнішою туристичною подією, яка щорічно відбувалася на теренах Конотопської ОТГ у довоєнний період – фестиваль «Козацький родослав», приурочений перемозі українського війська над московським в Конотопській битві у липні 1659 році. Організація дійства, починаючи з 2000 року, вважається даниною пам'яті загиблим захисникам української державності та заповіт нащадкам берегти й продовжувати славетні традиції українського козацтва.

Зазвичай у програмі одноденного фестивалю відбувається відтворення атмосфери козацької доби в реконструйованому таборі, кінне козацьке шоу, показові виступи лучників та службових собак, презентація кримськотатарської культури, спортивні змагання, різні виставки та концерти. У кінозалі просто неба демонструють фільми, присвячені Конотопській битві та постаті Виговського. В рік останнього проведення фестивалю, у 2021 році, виступило 750 учасників 38 аматорських колективів з 21 громади Сумської області [65].

Окрім святкування на території поля Конотопської битви, у центрі громади, в місті Конотоп, також щорічно проводилися тематичні заходи, які включають організацію містечка майстрів зі святковою торгівлею під назвою «Конотопський ярмарок» та продажем сувенірної продукції, українського автентичного одягу та кондитерських виробів.

Зазвичай облаштовуються дитячі розважальні атракціони, а Конотопський краєзнавчий музей ім. О. М. Лазаревського організовує екскурсії містом «Конотоп крізь вики». Свято супроводжують виступи місцевих колективів, перегляди фільмів просто неба, музейні експозиції, історичні квести, культурно-мистецький проєкт «Фотосушка», виставки картин, бібліотечна лаунжзона та інші заходи, які щорічно оновлюються [14].

Однак, сучасний рівень залучення історико-культурних ресурсів Конотопської ОТГ до туризму залишається недостатнім. Низький рівень зацікавленості пам'ятками пов'язаний з низькою обізнаністю населення щодо існування цих туристичних об'єктів. Проблема полягає у відсутності реклами і просуванні пам'яток на туристичному ринку, в котрому достатньо конкурентів. Наявні історико-культурні пам'ятки, на жаль, в більшості випадках, знаходяться в занедбаному стані, що, однозначно не робить їх привабливими для туристів.

З негативних факторів вагому роль відіграє мала кількість спеціалізованого туристичного персоналу, котрий би займався туристичною діяльністю на місцях локалізації історико-культурних пам'яток. Виникає проблема в організації туристичних послуг, наприклад екскурсій, забезпечення пам'яток місцевими гідями.

Неналагоджена система туристичного обслуговування та непрогресивна маркетингова стратегія є своєрідним непідйомним каменем, котрий не дає розвиватися туристичній діяльності довкола історико-культурних ресурсів міста Конотоп та його околиць.

Серед основних проблем розвитку туристичної діяльності в регіоні, які спостерігались до початку війни, це незадовільний стан туристичної інфраструктури, так як не відбувається залучення інвестицій для відновлення існуючих колективних закладів розміщення, закупівлі сучасного транспорту, ремонту автошляхів тощо.

Досить невеликою є пропозиція регіональних турів, тому що більшість туристичних фірм займаються відправленням туристів за межі територіальної громади або за кордон. Хоча внутрішній туризм почали розвивати тільки в останні кілька років, прийом туристів досі є здебільшого незначним та не вигідним для оптимальної діяльності туристичних підприємств.

Недостатній рівень підготовки кваліфікованих кадрів у сфері туризму також має своє негативне відображення в розвитку туризму на території громади, тому що місцеві ВНЗ не готують спеціалістів даної сфери. У Сумській області наразі підготовка фахівців туристичного напрямку здійснюється лише в одному вищому

навчальному закладі – Сумському державному університеті починаючи з 2020 року за спеціальністю «Туризм», освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр», освітньою програмою «Туристичний бізнес та індустрія гостинності».

У період російсько-української війни з'явилися серйозні проблеми, котрі впливають на ефективне залучення історико-культурних ресурсів Конотопської ОТГ до туризму. В першу чергу, прикордонний статус області з державою-агресором, постійні обстріли прикордонних територіальних громад унеможливають організацію повноцінних турів, які б гарантували безпеку подорожуючим.

Досі помітні втрати туристичного ринку через пандемію COVID-19, а через збройну агресію російської федерації проти України втрати тільки зросли. Залишилися проблеми, пов'язані з недостатньо розвинутою туристичною інфраструктурою, з'явилися додаткові пошкодження внаслідок військових дій.

Серед іншого – незадовільний стан окремих пам'яток історико-архітектурної спадщини, потреба у ремонті санітарних зон та дорожнього покриття у напрямках до туристичних об'єктів. Під час повномасштабного вторгнення 2022 року, будівлі електромеханічного заводу «Червоний металіст», розташованого у місті Конотоп, були пошкоджені. Наразі фасад будівлі не відновлюється, залишилися сліди від обстрілів.

Все більше туристична діяльність розвивається за рахунок популяризації активних видів подорожування, включаючи велотуризм. Наразі, на території Конотопської ОТГ мережа велосипедних доріжок нерозвинута, відповідно, необладнані велосипедні зупинки і відсутній супутній сервіс.

Окрім цього, серед проблем – відсутність маркування та навігаційних елементів на туристичних маршрутах, що робить подорожування складнішим для туристів. Серед інших негативних чинників простежується низький рівень популяризації внутрішнього туризму в регіоні через те, що відсутня рекламна кампанія туристичного потенціалу Конотопської ОТГ в інших містах та регіонах України.

Через це виникає низька оцінка молоддю наявної історико-культурної спадщини, а недостатній рівень фінансування заходів з розвитку туризму з місцевого бюджету унеможлиблює подальший розвиток інфраструктури довкола визначних пам'яток.

Серед шляхів розв'язання вказаних проблем є створення безпечних умов для туристів на прикордонних з державою-агресором територіях, однак, у повному обсязі, неможливо це здійснити допоки триватиме військовий стан. Державна та місцева політика має бути направлена на сприяння розвитку та вдосконаленню туристично-рекреаційної інфраструктури, особливо довкола історико-культурних пам'яток, водночас, зі збереженням, раціональним та ефективним їх використанням у туризмі.

Історико-культурні ресурси Конотопської ОТГ потребують створення особливих умов розвитку туристичної діяльності, що включатиме розробку та облаштування туристичних маршрутів довкола об'єктів, що мають особливу культурну та історичну цінність, створення туристично-інформаційних центрів, облаштування відпочинкових, фото- і сервісних зон, забезпечення доступності туристичних послуг для осіб з інвалідністю.

Корисним буде проведення заходів з удосконалення місцевого менеджменту та професійного рівня суб'єктів туристичної діяльності, впровадження сучасних інформаційних та маркетингових технологій, поліпшення аналітичної роботи у сфері туризму, популяризація, рекламація та інформаційний супровід туристичного потенціалу громади, брендування громади з використанням імен відомих особистостей, життя та діяльність яких пов'язані з Конотопською ОТГ, а також міжнародне та міжрегіональне співробітництво у сфері туризму.

Процес розвитку туристичної діяльності в регіоні неможливий без підтримки місцевих туристичних підприємств, які можуть займатись розробкою та реалізацією регіональних турів, просуваючи особистий бренд міста Конотоп та ОТГ на ринку, що стане перспективою розвитку залучення історико-культурних ресурсів до туризму.

За умови покращення туристичної інфраструктури, надаваних послуг,

загального іміджу регіону, промоції конкурентоспроможних туристичних продуктів, організації низки туристично-привабливих подій та розширення співпраці, Конотопська ОТГ має можливість ефективно реалізувати наявний туристичний потенціал, завдяки наявним історико-культурним ресурсам.

Також чудовою перспективою є залучення іноземних інвестицій для здійснення реконструювання історико-культурних пам'яток. Використання додаткових коштів позитивно вплине на обслуговуючий персонал туристичного об'єкту, шляхом отримання додаткового навчання на професійних тренінгах та курсах, запозиченням зарубіжного досвіду.

Історико-культурні ресурси Конотопської ОТГ мають тісний зв'язок з історією і тому зацікавлять будь-якого туриста. Це можуть бути школярі, які перебувають на шкільній екскурсії, так і громадяни, котрі власноруч прагнуть пізнати минуле свого краю.

Використання історико-культурних ресурсів у туризмі має певне правове регулювання. Зокрема, локальні нормативно-правові акти спрямовані на популяризацію та розвиток туризму в регіоні. Сюди входять стратегії розвитку, важливою частиною якої є створення туристичних продуктів на території Конотопської ОТГ.

В Стратегії розвитку Конотопської міської громади Сумської області до 2030 р. [54] йдеться про те, що основа для розвитку туризму в регіоні – це унікальні історичні особливості міста Конотоп та вдале використання місця розташування громади.

Відповідно, виникає необхідність в дослідженні попиту на туристичні послуги в регіоні та ініціювання створення осередків з надання якісних послуг історичного туризму на території громади, зокрема в умовах міжмуніципального співробітництва. Слід враховувати, що цей нормативний документ було прийнято в 2021 році і тому, через повномасштабне вторгнення, ідеї не було реалізовано, але вони залишаються актуальними у післявоєнний період.

Згідно зі Стратегією, пропонується вирішення завдань з розвитку об'єктів зеленого туризму, туристичної інфраструктури, розробки історичних туристичних

маршрутів, розвитку музеїв міста Конотоп, місцевих культурних та історичних брендів, туристичних велосипедних маршрутів.

Розвиток туристичної інфраструктури пропонується реалізовувати шляхом її покращення та відтворення старих історичних місць, зокрема фрагменту Конотопської фортеці з виготовленням та встановленням інформаційних вказівників з QR-кодами. Цілі були відображені в Програмі розвитку туризму, в Проекті міжмуніципального співробітництва та Проекті «Фрагмент Конотопської фортеці XVII ст.».

Передбачалося втілення історичного туристичного маршруту відповідно до Проекту «Історичний маршрут Конотоп-Шаповалівка». Для реалізації необхідно буде визначити об'єкти туристичного показу, виготовити необхідні матеріали з просування туристичного продукту, визначити інші маркетингові інструменти та налагодити співпрацю з місцевими надавачами туристичних послуг.

Наступний крок з розвитку музеїв передбачав реалізацію Проекту «Інтерактивна культурно-історична локація «Софіївський льох»» з використанням гастрономічних принад краю. Окрім цього, планується покращення Музею авіації шляхом введення екскурсій до німецького бункеру, розширення експозиції та створення креативного культурного простору на території музею.

Дуже важливим є популяризація місцевих культурних та історичних брендів, зокрема «Конотопська битва» та «Конотопська відьма». Відповідно до цього, актуальним є організація історико-культурних фестивалів та видання друкованих інформаційних продуктів відповідної тематики. Бачення відображене в Проекті «Фестиваль «Конотопська битва – шлях до перемоги» та буклеті «Конотопська відьма».

Останнім пунктом Стратегії було створення туристичних веломаршрутів. Для цього необхідно облаштувати необхідну велосипедну інфраструктуру з повноцінними доріжками та маршрутами. Окрім цього, потрібно створити місця з оренди велосипедів, забезпечити територію громади стоянками для велосипедів. Передбачалося, що це завдання координуватиметься завдяки Проекту веломаршрут «Прокатай Конотопщину».

Окрім місцевої стратегії розвитку, також слід враховувати наявність Програм сталого розвитку туризму в Сумській області, які приймаються постійно на певний період, зокрема слід вказати Проєкт Програми розвитку туризму у Сумській області на 2023-2026 роки [51].

Метою Програми є реалізація заходів з розвитку туризму в Сумській області, включаючи популяризацію історико-культурної спадщини, удосконалення сучасної туристичної інфраструктури та формування позитивного іміджу Сумщини і в тому числі Конотопщини як осередку туризму для українських та іноземних туристів.

3.2. SWOT-аналіз використання історико-культурних ресурсів у туризмі

SWOT-аналіз включає в себе аналіз слабких і сильних сторін з виокремленням можливостей та загроз, які можуть настати у майбутньому, безпосередньо впливатимуть на розвиток об'єкта вивчення. Було досліджено та проаналізовано використання історико-культурних ресурсів у туризмі Конотопської ОТГ, результати викладені у Таблиці 3.1.

Таблиця 3.1. SWOT-аналіз залучення історико-культурних ресурсів Конотопської ОТГ до туризму

Сильні сторони S (внутрішні)	Слабкі сторони W (внутрішні)
<p>1) зручне транспортне сполучення, бо центр громади розташований на перетині залізничних та автомобільних магістралей, місто Конотоп є важливим транспортним вузлом;</p> <p>2) наявність вищих та професійно-</p>	<p>1) обмеженість фінансових ресурсів та інвестицій для розвитку туристичної галузі, низька підтримка з боку державних та місцевих органів влади;</p> <p>2) дефіцит кваліфікованих працівників, включаючи менеджерів з туризму;</p> <p>3) низький рівень впізнаваності громади в Україні та за кордоном;</p>

<p>технічних навчальних закладів для підготовки фахівців обслуговування туристичної сфери;</p> <p>3) наявність музейних закладів, використання брендів «Конотопська битва», «Конотопська відьма»;</p> <p>4) наявність та функціонування міського електротранспорту;</p> <p>5) багатство культурної спадщини, включаючи пам'ятки архітектури, мистецтва, релігії, культури, історії та археології;</p> <p>6) багата історія ОТГ, пов'язана з козацькими подвигами, національним визвольним рухом, подіями Другої світової війни тощо;</p> <p>7) наявна послуга соціальне таксі для обслуговування осіб з інвалідністю;</p> <p>8) проведення фестивалів та культурних подій туристичного напрямку.</p>	<p>4) застаріла та зношена інфраструктура життєзабезпечення;</p> <p>5) незадовільний стан доріг, тротуарів та відсутність велодоріжок;</p> <p>6) зношеність рухомого складу громадського транспорту, зокрема, електротранспорту;</p> <p>7) неналежна доступність для осіб з обмеженими можливостями, відсутність інклюзивної інфраструктури;</p> <p>8) відсутність громадських туалетів та кімнат мам і дитини;</p> <p>9) недостатня кількість і незадовільний стан міських парків відпочинку;</p> <p>10) низький рівень просування туристичного потенціалу міста, відсутність ефективної маркетингової стратегії.</p>
<p>Можливості О (зовнішні)</p>	<p>Загрози Т (зовнішні)</p>
<p>1) можливість міжмуніципального співробітництва;</p> <p>2) можливість залучення грантової підтримки з міжнародних фондів технічної допомоги, спонсорів, меценатів, додаткових джерел</p>	<p>1) повномасштабне вторгнення РФ;</p> <p>2) наслідки пандемії коронавірусу;</p> <p>3) екологічна загроза від спиртзаводу сусідньої ТГ у вигляді погіршення якості повітря;</p>

<p>фінансування та партнерів для реалізації туристичних проєктів;</p> <p>3) ефективне використання державного бюджету для розвитку громади, зокрема, в туристичній сфері;</p> <p>4) розширення туристичної пропозиції міста за рахунок створення нових маршрутів, екскурсій, фестивалів тощо;</p> <p>5) створення ефективної реклами для підвищення зацікавленості потенційних туристів у відвідуванні Конотопа та ОТГ.</p>	<p>4) конкуренції з боку інших туристичних напрямків, які пропонують різноманітніші та якісніші послуги;</p> <p>5) занедбаний стан історико-культурних ресурсів міста через недбале ставлення, вандалізм, природні катаклізми, екологічні проблеми, воєнні фактори.</p>
---	---

Авторська розробка за Стратегією розвитку Конотопської міської громади Сумської області до 2030 року [54] та проєктом Програми розвитку туризму у Сумській області [51].

Отже, помітне переважання слабких сторін над сильними. Відповідно, з отриманих даних слід окреслити певні переваги, виклики та ризики залучення історико-культурних ресурсів Конотопської ОТГ до туризму.

Серед переваг слід виділити перспективу залучення додатково фінансування та співпрацю з сусідніми громадами з муніципальним співробітництвом. Це дозволяє забезпечити оновлення туристичної інфраструктури, включаючи, будівництво доріг, модернізацію вуличного освітлення, створення велодоріжок, оновлення закладів культури та відпочинку, реставрацію історико-культурних пам'яток. Також подібного можна досягти шляхом ефективного використання фінансів, котрі спрямовані на розвиток туристичної сфери у регіоні.

Висококласний менеджмент та достатнє фінансування дозволяють впровадити проєкти, які можна використовувати у туризмі в межах Конотопської ОТГ. Позитивним є багате історичне минуле території, її культурний потенціал та

наявність спеціалізованих музеїв. Щорічне проведення тематичного фестивалю з нагоди святкування перемоги у Конотопській битві є візитною карткою громади, яке потрібно популяризувати і поширювати на теренах держави як особистий бренд.

Сильною стороною є зручне транспортне сполучення центру громади, який має розгалужену систему пасажирських перевезень до інших складових Конотопської ОТГ. Фундаментом подальшого розвитку послугує наявність та функціонування у місті Конотоп електротранспорту, будівництво і удосконалення інфраструктури, що достатньо забезпечить потреби подорожуючих.

Однак, водночас існує необхідність у створенні позитивного іміджу міста, популяризації місцевості в туристичному плані шляхом створення нових пропозицій, побудови туристичних маршрутів, екскурсій, тематичних фестивалів та подій, розробка маркетингової стратегії з розвитку туризму в Конотопській ОТГ.

Гальмівним аспектом подальшого розвитку в залученні історико-культурних ресурсів Конотопської ОТГ до туризму є недостатнє фінансування у туристичну сферу, дефіцит професійних кадрів, застаріла інфраструктура та відсутність спеціалізованих та обладнаних велодоріжок. Проблемою є обмежена доступність для людей з особливими потребами, мала кількість громадських вбиральнь, обладнаних парків із зонами відпочинку.

Серед факторів ризику – повномасштабне військове вторгнення в Україну, яке зменшує кількість залучених інвестицій в туристичну сферу. Неможливим залишається гарантування повноцінної безпеки подорожуючим через постійні обстріли території через кордон з країною-ворогом. Досі відчутні наслідки пандемії коронавірусу, існує місцева екологічна проблема та занедбаний стан самих пам'яток історії та культури.

Окрім цього, важливим негативним фактором є висока конкуренція з боку інших локальних туристичних центрів, які є більш туристично привабливими для потенційних подорожуючих. Недосконалість законодавства та невідповідність поточним викликам, зокрема щодо бюджетів територіальних громад, зменшує можливість залучення інвестицій у забезпечення доступності для осіб з

обмеженими можливостями, створення інклюзивної інфраструктури довкола історико-культурних пам'яток Конотопської ОТГ.

Однак, рішення всіх окреслених проблем, викликів та ризиків полягає у тому, аби продовжити розвиток туризму у регіоні вже у післявоєнний стан. Наразі необхідно провести підготовчу роботу, де окреслені можливості з залучення ресурсів громади.

Йдеться про поступову розробку нових маршрутів, екскурсій на території Конотопської ОТГ, удосконалення інструментів з проведення вже існуючих проєктів. Важливим аспектом є побудова повноцінної маркетингової стратегії, основною ціллю якої буде просування місцевого туристичного продукту, побудованого довкола залучення до туризму наявних історико-культурних ресурсів.

3.3. Розробка туру «Шлях конотопської слави» та маркетингова стратегія його просування

У тяжкі воєнні часи, знову відродився образ жінки із минулого, берегині міста, яку у своєму творі описав Григорій Квітка-Основ'яненко. Мабуть, дійсно якась невідома сила 24 лютого 2022 року вчергово вберегла Конотоп від тих руйнувань, котрі зазнали інші міста в день смертельної навали ворогів. Звідси впливає основна ідея туру «Шлях конотопської слави» як показу незламності міста, котре вистояло власними силами. Ворог перетнув майже всю територію Конотопа, декілька метрів недійшов до військової частини і був героїчно відбитий за межі славного міста, так само, як ще за часів славнозвісної Конотопської битви.

Шлях ворога простягнувся через всі історико-культурні пам'ятки міста Конотоп, які вцілили і тепер ці місця закарбували в своїй пам'яті ще одні визначні події. Історія повторилася – москва вдруге потерпіла поразки під Конотопом. Тому, після перемоги України у новій війні, Конотопській ОТГ пропонується розвиток туризму шляхом втілення розробленого туру.

Маршрут туру передбачає показ історичних культурних туристичних пам'яток міста Конотоп та селища Шаповалівка з метою відвідання місця Конотопської битви. Шлях туристичної групи пролягатиме слідами недолугих загарбників, тому слідуватиме від східної до західної частини міста.

В Додатку Б представлена орієнтовна схема представлення туру, використовуючи яку, було створено тур під назвою «Шлях конотопської слави». Загальний кілометраж подорожі приблизно складає 20 км, швидкість пересування на автобусі у місті 20 км/год та за межами міста 80 км/год. Час подолання всього маршруту з початкової до фінальної точки складатиме 2 доби. Маршрут туру розташований в Додатку В.

Першою визначною пам'яткою на шляху подорожуючих стане Вознесенський собор. Неподалік цього місця знаходиться музей-садиба М. Драгомирова та електромеханічний завод «Червоний металіст», який був під обстрілом окупантів, сліди від снарядів залишилися на стінах будівель і наразі. Планується зупинка та екскурсія в музеї-садибі Драгомирова.

Далі шлях пролягає до одного із символів міста вежі Шухова, біля котрої зосереджена стара архітектура міста, неподалік розташований Пам'ятний знак Конотопської битви біля Конотопського міського будинку культури «Зоряний» та перший пам'ятник Тарасу Шевченку.

Просуваючись проспектом Червоної Калини, подорожуючих зустрічає пам'ятний знак жертвам аварії на ЧАЕС, Меморіал жертв Голодомору, Меморіал Конотопської битви та пам'ятник Г. Гуляницькому.

Наступна зупинка це масштабний меморіальний комплекс, присвячений героям Другої світової війни, в парковій зоні з мальовничим штучним ставком. Поблизу розташована будівля колишнього комерційного училища, позаду – Собор Різдва Пресвятої Богородиці. На вступі до собору установлений Пам'ятний знак оборони Конотопа та розташована Алея героїв війни наших днів – Пантеон національної пам'яті Конотопа.

На стендах представлено Ікону Пресвятої Богородиці як покровительки українських воїнів, портрети Івана Виговського та Григорія Гуляницького, мапу з

назвою «Україна – земля козаків», інформацію про Конотопську битву, яка включає мапу створену істориком та краєзнавцем Іваном Лисим, а також фотографії жителів Конотопщини та воїнів 58-ої мотопіхотної бригади імені гетьмана Івана Виговського, які віддали своє життя, захищаючи Україну.

Вдалині постає головний символ міста – Пам’ятник коню, розташований у самому центрі, кінотеатр «Мир», центральний пам’ятник Т. Г. Шевченка, будинок та пам’ятник К. Малевича. Далі передбачена екскурсія до Конотопського міського краєзнавчого музею імені О. Лазаревського. Подорожуючі також мають змогу прогулятися Центральним парком культури та відпочинку.

Далі маршрут простягається до Костелу Фатимської Божої Богоматері, пам’ятнику трамваю, до котрого майже дійшли загарбники, так само як і до неймовірного Музею авіації, який був цілком ворожого режиму, в якому також планується екскурсія. На виїзді з міста розташовані Церква всіх святих та комплекс залізничної лікарні. Фінальний акорд доповнює поїздка до с. Шаповалівка на теренах якого розміщений Пам’ятник Конотопської битви 1659 року та меморіальна каплиця.

Програма перебування туристів відповідно до розроблено туру «Шлях конотопської слави» виглядатиме наступним чином:

День 1

11:00 Прибуття до Конотопу залізницею чи автобусом із Сум чи Києва.

11:30 Поселення гостей в готелі «Україна».

12:00 Сніданок у кафе при готелі «Україна».

12:30 Початок автобусної екскурсії визначними історико-культурними пам’ятками міста Конотоп.

14:00 Додаткова окрема екскурсія в Краєзнавчому музеї ім. О. Лазаревського.

15:30 Додаткова окрема екскурсія в музеї-садибі М. Драгомирова.

16:30 Відвідання конотопського ярмарку.

17:00 Повернення туристів до готелю «Україна».

17:30 Вечеря в кафе при готелі «Україна».

Нічліг в готелі «Україна».

День 2

11:00 Сніданок у кафе при готелі «Україна».

12:00 Виселення гостей з готелю «Україна».

12:30 Поїздка туристичної групи до с. Шаповалівка до пам'ятного знаку Конотопської битви.

13:30 Екскурсія на місці Конотопської битви.

14:30 Обід для туристів у будинку місцевих жителів.

16:00 Повернення до міста Конотоп та відправка подорожуючих з вокзалу чи автовокзалу.

Слід зазначити постачальників послуг, які займають роль в організації туру «Шлях конотопської слави». Як вже зазначалося, закладом розміщення гостей виступає готель «Україна». Готель пропонує одно- та двомісне розміщення в номерах категорій «стандарт», «напівлюкс» та «люкс». Всі номери індивідуальні та різняться інтер'єром. Загальна кількість номерів – 20.

Номери, залежно від категорії, містять стандартний набір меблів, холодильник, телевізор з мережею кабельних каналів, ванні кімнати. Номери класу «люкс» та «напівлюкс» мають кондиціонери. Готель має автономне опалення, гаряча вода подається цілодобово. Прибирання щоденне або на вимогу. Є безкоштовний Wi-Fi. В приміщенні готелю працює перукарня. Єдиний заклад міста, який має табличку «Ревізор рекомендує» [5].

Autolux, що є провідним пасажирським перевізником в Україні, буде забезпечувати трансфер туристичної групи як по місту, так і до села Шаповалівка. Щоб забезпечити швидкий та комфортний трансфер з якісним сервісом, Autolux використовує комфортабельні автобуси відомих марок, такі як Neoplan, Temsa та Man. Кожен автобус оснащений ергономічними кріслами, кондиціонерами, біохімічними туалетами та розважальними мультимедійними пристроями, що особливо важливо для тривалих поїздок [47].

Закладом харчування, який забезпечуватиме організацію сніданків, обідів та вечерь є кафе «Україна» при готелі з однойменною назвою. Основними є страви української кухні, також присутній бар. Також споживачі туристичних послуг

матимуть змогу самостійно обрати ресторани чи кафе для відвідування, скориставшись нашими рекомендаціями чи використати додаткові послуги готелів [5].

Туристичне страхування пропонується організувати завдяки страховій компанії «Місто». Компанія пропонує туристичне страхування для подорожуючих Україною онлайн за 5 хвилин. Туристичний поліс включає обов'язкові для мандрівників опції страхування, відповідно до Закону України «Про туризм» [49].

Страхове покриття передбачає відшкодування медичних витрат на суму 15 000 – 30 000 грн., при нещасних випадках: 5 000 – 15 000 грн. Дана туристична страховка покриває витрати на невідкладну амбулаторну допомогу, невідкладну стаціонарну допомогу, невідкладну стоматологію, обсервацію, репатріацію та евакуацію [55].

Експерсії по місту організовує місцевий гід, а в музеях – відповідні екскурсоводи музеїв Краєзнавчого музею ім. О. Лазаревського, музею-садиби М. Драгомирова та музею Авіації.

Розрахунок собівартості туру включатиме наступні складові: оренда екскурсійного автобуса, готель з харчуванням у кафе, місцевий гід, експерсії в музеях та страхування туристів. Відповідно оренда мікроавтобуса на 2 дні коштуватиме 3000 грн., стандартний одномісний номер на одну ніч – 450 грн. з людини, експерсії в 2 музеях коштуватимуть 100 грн., послуги екскурсовода – 1500 грн. за 2 доби та страхування 50 грн. на одну особу. Тур розрахований на 15 осіб, тому на одну особу ціна складатиме 900 грн. за 2 дні без витрат на харчування.

Важливою частиною при створенні такого туристичного продукту як тур є його виведення на ринок послуг. Зокрема, для цього слід використати ефективні маркетингові інструменти, направлені на просування туру як на місцевому, так і всеукраїнському рівні.

Маркетингові інструменти для просування туру можуть включати такі методи, як цифровий маркетинг, створення профільного веб-сайту туру з подальшою його SEO оптимізацією, реклама туру у соціальних мережах, використання можливостей контент-маркетингу.

Окрім цього, важлива реклама, зокрема, в інтернет-просторі, окрім соцмереж та сайту, це реклама в Google, email-маркетинг, а офлайн – вивіски, білборди тощо. Досить доцільним є використання PR-кампаній та співпраця з впливовими особами локального рівня.

В результаті, важливо розробити комплексну стратегію маркетингу, яка буде відповідати цілям та аудиторії створеного туру. Так, відповідно до розробленого туру, ми розуміємо, що в більшій мірі він направлений на поширення саме в межах Сумської та сусідньої Чернігівської області. Між цими регіонами існує тісний зв'язок у туристичному плані, так як подорожуючі з Сумської області найчастіше відвідують Чернігівську область і навпаки. Цей аспект обов'язково слід враховувати при розробці маркетингової стратегії просування власного туру.

Відповідно, цільовим ринком є внутрішні туристи, які шукають недорогі, але цікаві і насичені подорожі по Україні. Переважно це молодь до 35 років, важливою аудиторією є школярі, організовані групою від навчального закладу.

Щодо конкурентів, то аналогічні тури відсутні, немає туроператорів, які б пропонували тур в Конотоп, а отже, розглядаємо конкуренцію на всеукраїнському рівні. Таким чином, виокремлюємо наявні туроператори та онлайн платформи з продажу турів.

Переходячи до цілей і завдань просування туру, слід звернути увагу на необхідність популяризації міста Конотоп як цікавого туристичного напрямку, що дасть можливість залучити більше подорожуючих та скористатися пропозицією розробленого туру.

Окрім цього, потрібно запевнити потенційних туристів, що їм обов'язково сподобається наш туристичний продукт, котрий задовольнить їх сподівання, залишить яскраві враження. Продукт має створити позитивний імідж Конотопській ОТГ, стимулюючи поширювати інформацію про тур серед знайомих та можливістю повернутися повторно.

Найважливішим є визначення маркетингових інструментів просування туру «Шлях конотопської слави». Використовуючи місцеве телебачення, радіо, газети,

білборди, рекламу в громадському транспорті, можна проінформувати аудиторію про розроблений тур.

Слід задіяти наступні види реклами: інтернет-рекламу, контекстну рекламу, банерну рекламу, e-mail рекламу. Таким чином, можна залучити більше потенційних туристів до туру, переконати у його перевагах, стимулювати до бронювання і його покупки.

Окрім цього, важливо розробити сайт з інформацією про тур, можливість його онлайн-бронювання, зв'язок з менеджером продажів, онлайн-чат підтримки, публікація номерів телефону для зв'язку та електронної пошти для пропозицій. Обов'язковим є поширення інформації про тур у соціальних мережах Instagram, X, Facebook, Telegram, TikTok, реклама в YouTube.

Корисним буде оформлення особистих сторінок у вищезазначених соціальних мережах, де туристи також матимуть можливість отримати зворотній зв'язок. Зокрема, можна запустити Telegram-бот з розширеним функціоналом.

Необхідності в організації офісу з власного продажу туру немає, водночас, необхідно налагодити комунікацію з місцевими туроператорами та скласти угоду про продаж ними розробленого туру.

Важливим доповнення маркетингової стратегії буде пропозиція клієнтам різноманітних бонусів, знижок, подарунків та інших стимулів. Також доцільним є розіграші турів, проведення додаткового інтерактиву, створення мерчу, продаж сертифікатів для подорожі у подарунок.

Висновки до Розділу 3

Сучасний стан залучення історико-культурних ресурсів Конотопської ОТГ до туризму недостатній. На території громади функціонують відомі туроператори, але вони не займаються продажем турів до міста Конотоп. Лише місцевий краєзнавчий музей проводить піші прогулянки містом та організовує інші туристичні культурні заходи. Основним дійством, яке визначає бренд ОТГ, є

проведення фестивалю «Козацький родослав» приурочений перемозі у Конотопській битві.

Хоча існує ряд проблем, які сповільнюють розвиток історико-культурного туризму в Конотопській ОТГ, достатньо непогані перспективи того, що досліджувані ресурси зможуть стати туристично привабливими не лише для жителів регіону, а й всієї України і навіть світу.

Невелика обізнаність про туристичні об'єкти серед населення, занедбаний стан пам'яток, мале фінансування, недостатній рівень підготовки персоналу та погано розвинута туристична інфраструктура є тими стримуючими факторами, котрі не дають розвиватися туризму в Конотопській ОТГ.

Розроблений тур «Шлях конотопської слави» може стати рушійною силою, яка матиме можливість популяризувати досліджуваний туристичний напрям та зробити його привабливим для потенційних подорожуючих.

ВИСНОВКИ

Для розвитку туризму на локальному рівні важливу роль відіграє залучення різних видів місцевих ресурсів, серед яких чільне місце посідають історико-культурні. Ця група ресурсів складає потужну базу для створення майбутніх туристичних продуктів, здатних популяризувати та позитивно впливати на економічний розвиток територіальних громад.

Туристичні ресурси можна визначити як загальну кількість природних та створених людиною благ, які існують у певному регіоні та можуть задовольнити базові та соціальні потреби особи, забезпечуючи оптимальні умови для її відпочинку. Предметно-сутнісний підхід до класифікації туристичних ресурсів передбачає їх поділ на природні, історико-культурні та інфраструктурні.

Історико-культурними туристичними ресурсами є комплекс історичних та культурних пам'яток, створених протягом певного історичного розвитку населення в конкретному місці, які включають в себе пізнавальну цінність та мають туристичну привабливість.

Територія Конотопської ОТГ багата на археологічні, техногенні, архітектурні ресурси, пам'ятки історії та культури. Археологічні ресурси представлені древніми поселеннями та курганами періодів, починаючи з бронзового віку по добу розвинутого середньовіччя, що представляють київську, черняхівську та пізньозарубинецьку культури. Біля села Шаповалівка, на місці стоянок людей пізнього палеоліту, знайдені крем'яні знаряддя праці, яким понад 150 років, і житла з кісток мамонта, а біля с. Підлипне задокументовані пам'ятки поселення древніх скіфів.

Серед техногенних пам'яток Конотопської ОТГ – водонапірна вежа Шухова, Конотопський електромеханічний завод «Червоний металіст», Музей авіації створений на базі Конотопського авіаремонтного заводу «Авіакон», пам'ятник Конотопському трамваю та Конотопський паровозно-вагоноремонтний завод.

Архітектурні ресурси складають пам'ятки, створені у період з XVII до початку XXI століття. Сюди входять церкви, собори та храми православної та

римо-католицької церков, залишки Конотопської фортеці, залізнична лікарня та комплекс житлових будівель неоромантичного стилю, садовопаркова скульптура «Кінь», зареєстровані як пам'ятки архітектури та містобудування будинок культури «Зоряний» та кінотеатр «Мир».

Серед пам'яток історії та культури виділяються такі як меморіал Конотопської битви та «Пантеон національної пам'яті Конотопа», погруддя полковнику Г. Гуляницькому, Конотопський міський краєзнавчий музей ім. О. Лазаревського, музей-садиба бойового генерала М. Драгомирова, пам'ятники Т. Шевченку, пам'ятна дошка та скульптура К. Малевича. Окреме місце займає поле Конотопської битви, яке уособлює бренд міста Конотоп і робить його впізнаваним. Історична подія має своє відображення у створенні туристичної атракції, конкурентної на локальному рівні.

Сучасний стан залучення історико-культурних ресурсів Конотопської ОТГ до туризму недостатній. На території громади відсутні сформовані тури по історико-культурних пам'ятках. Краєзнавчий музей організовує піші екскурсії по місту Конотоп, а в довоєнні роки проводився фестиваль «Козацький родослав», приурочений перемозі у Конотопській битві.

На території громади існує ряд проблем, пов'язаних із туристичним використанням історико-культурних ресурсів. Серед них, насамперед, неможливість організації безпечних турів через близьке сусідство з країною-агресором, незадовільний стан окремих пам'яток, недостатня кількість спеціалізованого туристичного персоналу і недостатній рівень підготовки кваліфікованих кадрів у сфері туризму.

Існує потреба у ремонті санітарних зон та дорожнього покриття у напрямках до туристичних об'єктів, нерозвинута велосипедна інфраструктура, відсутнє маркування на туристичних маршрутах, недостатній рівень фінансування заходів з розвитку туризму, відсутність реклами і просування пам'яток на туристичному національному ринку.

Перспективними є розробка та облаштування туристичних маршрутів з інклюзивною доступністю, створення туристично-інформаційних центрів,

відпочинкових, фотозон. Ефективним буде проведення заходів з удосконалення професійного рівня суб'єктів надання туристичних послуг, впровадження сучасних інформаційних та маркетингових технологій у туризмі, брендуння громади.

Розвиток міжнародного і міжрегіонального співробітництва сприятиме залученню додаткових інвестицій, які, зокрема, можуть бути використані для відновлення історико-культурних пам'яток громади, поліпшення стану туристичної інфраструктури, що стане поштовхом для інтенсифікації туризму на її території у майбутньому.

З метою активізації туристичної діяльності на території Конотопської ОТГ розроблено пішохідно-автобусний тур «Шлях конотопської слави», який включатиме огляд історико-культурних пам'яток міста Конотоп та села Шаповалівка. Його протяжність 20 км, тривалість 2 доби. Тур розрахований на 15 осіб, ціна для однієї особи – 900 грн. (без додаткових витрат).

Маркетингова стратегія просування туристичного продукту передбачає використання різного виду реклами, розробку сайту з інформацією про тур, оформлення сторінок туру у соцмережах, запуск Telegram-боту, налагодження комунікації з місцевими туроператорами стосовно продажу розробленого туру, створення програм лояльності для клієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безручко Л. Методика оцінки туристичних історико-культурних ресурсів. URL: <http://surl.li/omvvk> (дата звернення: 20.05.2024).
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. / О.О.Бейдик. К. : ВПЦ Київський університет, 2001. 395 с.
3. Вознесенський кафедральний собор (м. Конотоп): веб-сайт. URL: <https://konotop-sob.church.ua/istoriya/> (дата звернення: 19.02.2024).
4. Головне управління статистики у Сумській області. Статистична інформація. Економічна статистика. URL: <http://sumy.ukrstat.gov.ua/?menu=1235&level=3> (дата звернення: 12.05.2024).
5. Готель «Україна» Конотоп: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/gotelukraina/> (дата звернення 24.02.2024).
6. Дорофєєва Х. М. Аналіз впливу наявності об'єктів культурно-історичної спадщини на туристичну привабливість регіону. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/31.pdf (дата звернення: 03.02.2024).
7. Залізнична лікарня: веб-сайт. URL: <https://konotop-museum.in.ua/zaliznychna-likarnya> (дата звернення: 05.03.2024).
8. Калинівка: веб-сайт. URL: <http://surl.li/rfsqi> (дата звернення: 05.03.2024).
9. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці: Книги – XXI, 2008. 300 с.
10. Кінотеатр «Мир»: веб- сайт. URL: <https://m.facebook.com/512661072245408/posts/1748179812026855/> (дата звернення: 20.02.2024).
11. Кіптенко В. К. Менеджмент туризму: підручник / В.К. Кіптенко. К.: Знання, 2010. 502 с.
12. Класифікація туристичних ресурсів. URL: <http://kegt.rshu.edu.ua/images/dustan/trul2.pdf> (дата звернення: 02.02.2024).

13. Коваль П.Ф., Андрєєва Г.П. Технологія туристичної діяльності. Опорний конспект лекцій для студентів спеціальностей 6.050400 «Туризм» і «Готельне господарство». Чернігів, 2006. 119 с.

14. Конотоп запрошує на святкування 362-ї річниці перемоги у Конотопській битві! URL: <https://konotor-rada.gov.ua/konotor-zaproshuie-na-sviatkuvannia-362-i-richnytsi-peremohy-u-konotopskij-bytvi/> (дата звернення: 12.05.2024).

15. Конотоп: веб-сайт. URL: <https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%BF.html> (дата звернення: 05.03.2024).

16. Конотопська ОТГ: веб-сайт. URL: <https://misto-em.org.ua/alc/konotopska-otg/> (дата звернення: 12.03.2024).

17. Конотопська фортеця: веб-сайт. URL: <https://www.etnotur.ua/uk/places/konotor/> (дата звернення: 12.03.2024).

18. Конотопський вагоноремонтний завод URL: <https://cutt.ly/OwBlko6h> (дата звернення: 20.02.2024).

19. Конотопський завод «Червоний металіст». URL: <http://surl.li/qrfxq> (дата звернення: 20.02.2024).

20. Конотопський міський краєзнавчий музей імені О. М. Лазаревського: веб-сайт. URL: <https://konotor-museum.in.ua/> (дата звернення: 20.02.2024).

21. Конотопський Музей Авіації: веб-сайт. URL: <https://pliuta.com.ua/konotopskyi-muzei-aviatsii/> (дата звернення: 20.02.2024).

22. Конотопський трамвай: веб-сайт. URL: <http://surl.li/fzssi> (дата звернення: 20.02.2024).

23. Корнієнко Олег. Конотопська битва 1659 р.: історія та сьогодення: веб-сайт. URL: <https://history.sumy.ua/research/article/666-konotopskabytva1659istoriiatasohodennia.html> (дата звернення: 12.03.2024).

24. Король О.Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі : навч.-метод. посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. 144 с.

25. Костел Фатимської Божої Богоматері: веб-сайт. URL: <https://v.gd/iVe6jG> (дата звернення: 20.02.2024).

26. Кузик С. П. Географія туризму: навчальний посібник. К.: Знання, 2011. 271 с.
27. Лобківка: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/BwM35GHC> (дата звернення: 05.03.2024).
28. Любіцева О. О. Методика розробки турів Навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2003. 104 с.
29. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України: навч. пос. / О. О.Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук. К. : Альтерпрес, 2007. 369 с.
30. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Занько Ю. С., Ганич Н. М. Країнознавство: теорія та практика. Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
31. Меморіал «Пантеон національної пам'яті» відкрили в Конотопі: веб-сайт. URL: <https://novynarnia.com/2019/10/20/memorial-panteon-natsionalnoyi-pam-yati-konotora-vidkrili-v-konotopi/> (дата звернення: 20.02.2024).
32. Методи наукового дослідження. URL: <http://surl.li/aexfh> (дата звернення: 21.05.2024).
33. Методи і техніка досліджень. URL: https://elib.tsatu.edu.ua/dep/mtf/ophv_10/page3.html (дата звернення: 21.05.2024).
34. Новини туризму. Конотоп запрошує: веб-сайт. URL: <https://web.archive.org/web/20170709064432/http://rada.konotop.org/index.php/home/2009-05-05-11-03-12/224> (дата звернення: 04.03.2024).
35. Пам'ятка археології: веб-сайт. URL: <http://surl.li/fzsss> (дата звернення: 19.02.2024).
36. Пам'ятка історії: веб-сайт. URL: <https://v.gd/QDwXTD> (дата звернення: 19.02.2024).
37. Пам'ятка Конотопа. URL: <https://konotop-rada.gov.ua/pam-iatka-konotora-2/>(дата звернення: 19.02.2024).
38. Пам'ятки археології Конотопського району: веб-сайт. URL: <http://knt.sm.gov.ua/index.php/uk/2-uncategorised/520-pam-yatki-arheologii-konotopskogo-rajonu> (дата звернення: 19.02.2024).

39. Пам'ятки історії Конотопського району: веб-сайт. URL: <http://knt.sm.gov.ua/index.php/uk/2-uncategorised/501-pam-yatki-istorii-konotopskogo-rajonu> (дата звернення: 19.02.2024).

40. Пам'ятний знак Конотопської битви: веб-сайт. URL: <https://v.gd/z8siIх> (дата звернення: 20.02.2024).

41. Пам'ятник Т. Г. Шевченка скульптора Олега Смотрового: веб-сайт. URL: <https://m.facebook.com/512661072245408/posts/1774987786012724/> (дата звернення: 20.02.2024).

42. Пам'ятник Тарасу Шевченку скульптора Ірини Мельгунової біля школи №2: веб-сайт. URL: https://m.facebook.com/512661072245408/posts/1777281679116668/?locale=nl_NL (дата звернення: 20.02.2024).

43. Пам'ятка архітектури: веб-сайт. URL: <http://surl.li/fzspn> (дата звернення: 19.02.2024).

44. Пам'ятки північної України: місто коня, трамвая, художника та відьми: веб-сайт. URL: https://piktor.org.ua/konotor_trip3 (дата звернення: 20.02.2024).

45. Парфіненко А. Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2013. Вип.43. Ч.1. С. 233.

46. Підлипне: веб-сайт. URL: <https://landmarks.in.ua/oblast/sumska/pidlypne> (дата звернення: 05.03.2024).

47. Про компанію Autolux: веб-сайт. URL: <https://autolux.ua/ua/uk/pro-nas/pro-kompaniyu-avtolyuks> (дата звернення 24.02.2024).

48. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8.06. 2000 № 1805-14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 19.02.2024).

49. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.02.2024).

50. Прогулянка по місту: веб-сайт. URL: <https://konotor-rada.gov.ua/226-2009-08-13-12-24-54/> (дата звернення: 19.02.2024).

51. Проєкт Програми розвитку туризму у Сумській області на 2023-2026 роки, м. Суми, 2023 р. URL: https://sm.gov.ua/images/docs/2023/prog_turuzm.doc (дата звернення: 21.02.2024).

52. Собор Різдва Пресвятої Богородиці (Конотоп) веб-сайт. URL: <http://surl.li/reuxz> (дата звернення: 04.03.2024).

53. Сторінка в минуле: будівельники вежі Шухова в Конотопі: веб-сайт. URL: <https://www.05447.com.ua/news/3019359/storinka-v-minule-budivelniki-vezi-suhova-v-konotopi> (дата звернення: 20.02.2024).

54. Стратегія розвитку Конотопської міської громади Сумської області до 2030 р., підготовлена Робочою групою зі стратегічного планування Конотопської міської територіальної громади, м. Конотоп, 2021 р. URL: <https://konotop-rada.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11/proekt-stratehii-rozvytku-konotopskoi-hromady-1.pdf> (дата звернення: 21.02.2024).

55. Страхова компанія «Місто»: веб-сайт. URL: <https://ic-misto.com.ua/> (дата звернення 24.02.2024).

56. Сумщина в історії України: Навчальний посібник. Суми: Видавництво «МакДен», 2005. 496 с.

57. Туризмологія: Концептуальні засади теорії туризму: науково навчальне видання / Керівники проекту та відповід. редактори: Пазенок В, Федорченко В. К.: КУТЕП. 2008. 825 с.

58. Туристичні ресурси. URL: <http://surl.li/oqxwu> (дата звернення: 02.02.2024).

59. Туристично-рекреаційні ресурси: поняття та класифікація. URL: <https://learn.ztu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=195555> (дата звернення: 02.02.2024).

60. Туристські ресурси України : підручник / М. М. Покоłodна, Т. В. Гордієнко, І. Л. Полчанінова ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 222 с.

61. Туристські ресурси України: конспект лекцій. Для здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 242 «Туризм» за усіма формами навчання / Укладач О. В. Поступна. Х.: НУЦЗУ, 2020. 209 с.

62. У Конотопі відкрили пам'ятник полковнику Гуляницькому, який захищав місто від московського війська: веб-сайт. URL: <https://sts.sumy.ua/society/u-konotopi-vidkrili-pam-yatnik-polkovniku-gulyanitskomu-yakiy-zahishhav-misto-vid-moskovskogo-viyska.html> (дата звернення: 04.03.2024).

63. У Конотопі встановили меморіальну дошку на честь Казимира Малевича: веб-сайт. URL: <https://sts.sumy.ua/culture/u-konotopi-vstanovyly-memorialnu-do.html> (дата звернення: 04.03.2024).

64. Українсько-Канадський дослідчо-документаційний центр. Сумська область: веб-сайт. URL: <https://www.holodomor-monuments.org/sumy.html> (дата звернення: 04.03.2024).

65. Фестиваль «Козацький родослав». URL: https://konotopskabytva.org.ua/?page_id=470 (дата звернення: 12.05.2024).

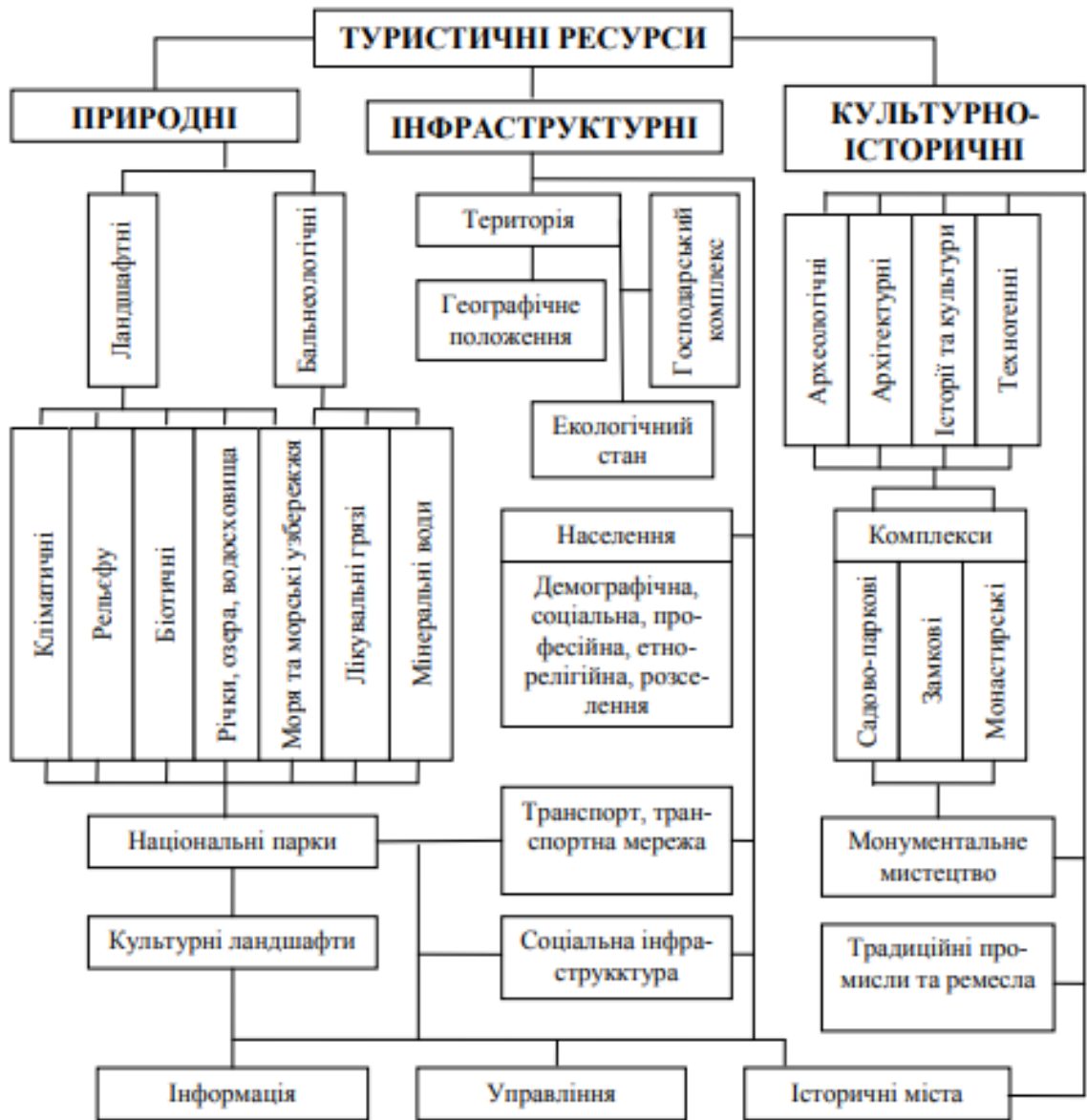
66. Фортеця XVII - XVIII століть (м. Конотоп Сумської обл.): веб-сайт. URL: https://www.pslava.info/KonotopM_Fort_2001FortXVII-XVIIIStolitMKonotop,142540.html (дата звернення: 12.03.2024).

67. Церква Святого Миколая, Конотоп: веб-сайт. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/77320_cerkov-svyatogo-nikolaya-konotop.htm (дата звернення: 20.02.2024).

68. Церква всіх святих: веб-сайт. URL: <https://zruchno.travel/ObjectEntity/ObjectEntity?idCrm=bf54842f-74ff-321b-fa2f-58b6f52d99cf&lang=ua> (дата звернення: 12.03.2024).

ДОДАТКИ

Класифікація туристичних ресурсів (сутнісний підхід)

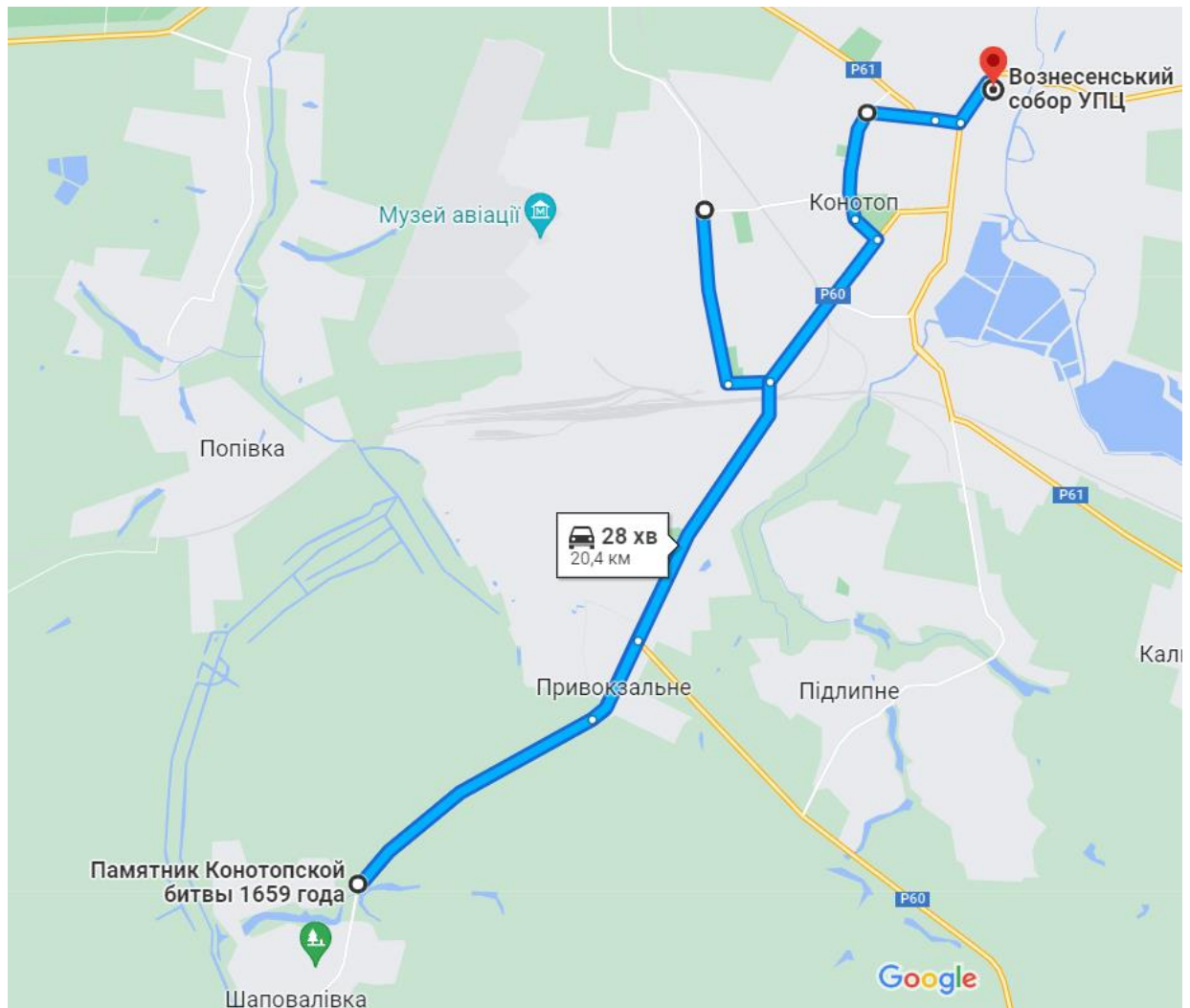

Джерело: [29].

Орієнтовна схема представлення туру

1. Назва рекламного характеру з підзаголовком роз'яснювального змісту
2. Вид туризму
3. Сезон
4. Термін подорожі
5. Форма організації
6. Склад подорожуючих
7. Клас обслуговування
8. Схема маршруту (з позначенням напрямку руху, пунктів поселення та решти елементів маршруту згідно методики)
9. Параметри маршруту (можуть бути позначені на схемі, але, щоб її унаочнити і не перевантажувати, краще їх подати в табличній формі)
10. Програма перебування (перелік ключових елементів по пунктах маршруту). Обов'язково вказати загальний бюджет часу
11. Послуги гостинності: основні (перелік засобів розміщення, їх категорія, характеристика номерного фонду, умови харчування по пунктах маршруту) та додаткові (за вибором туристів)
12. Обрахунок вартості туру (покомпонентно)

Джерело: [24].

Маршрут туру «Шлях конотопської слави»

Розроблено автором